

Г Л А С Н И К

АДВОКАТСКЕ КОМОРЕ ВОЈВОДИНЕ
ЧАСОПИС ЗА ПРАВНУ ТЕОРИЈУ И ПРАКСУ

Година LXVIII
Књига 56

Нови Сад, јул—август 1996
Број 7—8

САДРЖАЈ

Тема Гласника:

ПРИРОДНО ПРАВО ЈОВАНА СТЕРИЈЕ ПОПОВИЋА

ЧЛАНЦИ

Др Стеван К. Врачар	Почасти Стеријином подвижничком спису / 259
Др Данило Н. Баста	О Стеријином <i>Природном праву</i> / 269
Др Милијан Поповић	Стеријино <i>Природно право</i> / 274
Др Гордана Вукадиновић	<i>Природно право</i> Јована Стерије Поповића / 287

РАСПРАВЕ

Филип Филиповић	О називу „акционарско друштво” / 292

ПРИКАЗИ

Мр Снежана Циглер	Збирка прописа о организацији правосуђа (приређивач проф. др Момчило Грубач) / 295

ИЗ ИСТОРИЈЕ АДВОКАТУРЕ

Др Жељко Фајфрић	Први Савез југословенских адвокатских комора / 298

ХРОНИКА / 305

ПРАКСА

Кривично право — Грађанско право / 308

САОПШТЕЊА

Са седнице Управног одбора АКВ / 313

Указом Председништва СФРЈ бр. 64 од 12. јула 1988,
поводом 60-годишњице излажења,
„ГЛАСНИК” Адвокатске коморе Војводине
о д л и к о в а н
Орденом заслуга за народ са сребрном звездом

CONTENTS

Topic of Glasnik: NATURAL LAW OF JOVAN STERIJA POPOVIĆ

ARTICLES

- Stevan K. Vračar Ph.D. The Homage of Sterija's Accomplishment
Work / 259
- Danilo N. Basta Ph.D. About Sterija's *Natural Law* / 269
- Milijan Popović Ph.D. Sterija's *Natural Law* / 274
- Gordana Vukadinović Ph.D. *Natural Law* of Jovan Sterija Popović / 287

DISCUSSIONS

- Filip Filipović About the Term „Stock Company” / 292

REVIEWS

- Snežana Cigler LL.M. The Collection of Regulations About
the Administration of Justice
(Organizer Momčilo Grubač Ph. D.) / 295

FROM THE HISTORY OF LEGAL PROFESSION

- Željko Fajfrić Ph.D. The First Unity of Yugoslav Bar
Associations / 298

CRONICLE / 305

CASE LAW

Criminal Law – Civil Law / 308

NOTICES

From the Meeting of the Managing Board to the Vojvodina Bar Association / 313

ГЛАСНИК
АДВОКАТСКЕ КОМОРЕ ВОЈВОДИНЕ

Покренут 1. јуна 1928.

Главни и одговорни уредници

Др Косџа Мајински (1928—1932), *др Никола Николић* (1933—1936), *др Василије Сџанковић* (1936), *др Славко М. Бирић* (1937), *Владимир К. Хаџи* (1937—1941), *Милорад Бојић* (1952—1972), *Сава Савић* (1973—1987), *Мирослав Здјелар* (1987—1994)

Уређивачки одбор

СЛОБОДАН БЕЉАНСКИ

главни и одговорни уредник
адвокат у Новом Саду

Др Енике Веј, адвокат у Новом Саду, *Милан Добросављевић*, адвокат у Новом Саду, *др Јанко Кубишец*, адвокат у Бачком Петровцу, *Срџан Миковић*, адвокат у Панчеву, *Предрај Веселиновић*, адвокат у Новом Саду, *Радивоје Јовић*, адвокат у Новом Саду

Технички уредник
Мирјана Јовановић

Адреса Уредништва

21000 Нови Сад, Змај Јовина 20/1. Телефон: 021/29-459

Рукописи се не враћају

ГЛАСНИК

АДВОКАТСКЕ КОМОРЕ ВОЈВОДИНЕ

ЧАСОПИС ЗА ПРАВНУ ТЕОРИЈУ И ПРАКСУ

Година LXVIII
Књига 56

Нови Сад, јул—август 1996
Број 7—8

ЧЛАНЦИ

UDK 340.12(497.11),18"

Др Сшеван К. Врачар
професор Правног факултета у Београду, у пензији

ПОЧАСТИ СТЕРИЈИНОМ ПОДВИЖНИЧКОМ СПИСУ*

САЖЕТАК: Аутор указује на улогу Стерије као утемељивача српске државноправне културе и на значај његовог *Природној права* као пионирског правно-филозофског подухвата у нашој средини. Стеријин концепт природног права израз је критичког дистанцирања од владајућег позитивизма.

Кључне речи: Стерија, природно право, историја, култура, позитивизам.

Имам заиста изузетну част да заједно с колегиницама и колегама који учествују у овој промоцији пригодним казивањем истакнем значај штампања књиге Јована Стерије Поповића *Природно право*, у заједничком издању Матице српске и Адвокатске коморе Војводине. Част је говорити овим поводом пред тако угледним аудиторијумом. Јер, присутни чланови Матице српске и овом приликом потврђују своје свесрдне оданости неговању свих прегнућа у корист целокупне српске културе. А браниоци права и правде и овако настављају свет-

* Рад примљен: 18. I 1996.

Напомена: Сви радови о књизи *Природно право Јована Стерије Поповића* (заједничко издање Матице српске, Српске академије наука и уметности и Адвокатске коморе Војводине, 1995) у овом броју *Гласника* ауторизована су излагања предавача на Катедри Адвокатске коморе Војводине, на којој је књига представљена 18. јануара 1996. године.

ле традиције војвођанске адвокатуре. И уопште, грађани Новог Сада, те „српске Атине”, и овом приликом потврђују свој познати и признати престиж у културном делању. Баш зато, рекао бих да ово није једна од многих уобичајених промоција нових књига. Ово је, заправо, једна *изузетна свечаност*, уприличена поводом штампања једне колико необичне толико и значајне књиге. Иако, вероватно, ни организатори овога скупа, а ни ми који смо сада и овде, нисмо намеравали да учинимо нешто више од скромног представљања књиге — неке околности су саме по себи допринеле очигледној изузетности и јединственисти оваквог подухвата. Штавише, те околности утиснуле су, тако рећи, *симболичке особености* и дале својеврсна значења свему што је у вези са овим Стеријиним списом.

Покушаћу да укажем на неке од тих околности.

1. — Сама чињеница да имамо пред собом књигу која је, у ствари, по први пут штампан један рукопис из заоставштине Јована Стерије Поповића, свакако ће у широј јавности деловати изненађујуће, па и зачуђујуће. Поготово зато што се не ради о неком рукопису који је, рецимо, досад остао из неких разлога непознат. По свему судећи, ужем кругу специјалиста и познавалаца целокупног Стеријиног стваралаштва били су увек познати извесни необјављени списи овог великана, једног од безмерно заслужних утемељивача и неимара српске културе средином прошлог века. У широј јавности се добро зна колико је истакнуто место Стеријино у српској књижевности. А познато је, такође, да бар великани књижевности уживају толико пажње и бриге да им се рукописи из заоставштине објављују, проучавају и тако предочава целина стваралаштва. У овом случају, на жалост, протицале су деценије и, ето, читав век и по, а један значајан и занимљив спис је остао ван увида шире културне јавности. Можда је на то у извесној мери утицала баш чињеница што је Стерија имао тако велике заслуге на пољу књижевности (па и неким другим), па је остало некако у сенци оно што га је представљало и веома заслужним послеником на пољу права и правне мисли. Дакле, ако се може сматрати нечијим „пропустом” необјављивање једног оваквог списка, онда се то, неизбежно, мора приписивати ужем кругу правника-специјалиста у поменутом раздобљу.

У ствари, сви врснији познаваоци биографије и јавне делатности Стеријине знају колико је правнички „сегмент” значајан и незаобилазан. Он је завршио Правни факултет у тадашњој Аустро-Угарској, стекао изврсну општу културу, вратио се у родни град Вршац и ту се бавио адвокатуром. Постао је један од највићенијих адвоката и уживао углед изврсног правника. Имао је све погодности да у својој професији постигне све што се ту постићи могло, па и обезбеђење материјалне егзистенције, високог животног стандарда итд. Међутим, када се пронео глас о оснивању највише школе у Србији назване Лицеј, најпре у Крагујевцу, а после годину дана у Београду, на коме је предвиђено да постоји и правно одељење уз још два, он се

одлучио да конкурише за место професора права. Тако се и он обрео у полуслободној Србији да свом својом снагом, попут низа истакнутих интелектуалаца, помогне културно и свако друго уздизање свог народа. Лицеј је основан 1841. и тада је отпочела настава, па дакле и Стеријина професура. То се оправдано сматра и оснивањем нашег најстаријег Правног факултета, у Београду.

Сматрало се да је Правничко одељење најважније, јер су постојале веома велике потребе за иоле правнички образованим службеницима. У првој генерацији је било свега петнаестак ђака. А Стерији је поверена настава једног основног предмета који треба да пружи уводна, основна, средишња, најважнија знања о праву. Он је морао сам, без ичијих сугестија и помоћи, па и без сопствених непосредних искустава, да утврди програм таквог предмета, односно одговарајуће научне дисциплине. Сматрао је да мора што пре и потпуније да предочи основу својих предавања. Али то није био некакав рукопис који је требало само „диктовати ђацима”, како се у то време уобичајено поступало. Стерија је, очигледно, настојао да га тако припреми и уобличи да може бити и штампан, па да као такав постане уџбеник првим правничким генерацијама. Ипак то је изостало, јер се сам Стерија задржао кратко време на том послу. Морао се окренути и на друге послове, такође изузетно значајне, за које је имао све способности. Тако је тај рукопис постао само део Стеријине заоставштине, али као изванредан *документ* о његовим правничким ангажовањима и заслугама у заснивању правне наставе, утемељењу правне науке, доприносима у обликовању фундаменталне дисциплине у правној науци. Тај документ је некако сачуван у архивама, па су само најјучи специјалисти с тим упознати били. А у немогућности, ваљда, да се учини што је неопходно за његово штампање, пар година пред Други светски рат је начињен машинопис у неколико примерака, од којих је један сачуван и у библиотеци Правног факултета у Београду.

У вези с тим, додуше с разумљивим недоумицама које искрсавају просто зато што сам говорник у овој прилици, могао бих поменути и још неке чињенице. Упознао сам се још као асистент, тамо давних педесетих година, са овим машинописом и потом му се враћао, па је тако сазревало и сазнање о карактеру овога списка. Наравно, било је јасно да у „социјалистичкој” Југославији није било ни услова ни подршке за његово објављивање и проучавање. Тек пре десетак година указала се шанса да руководим једним пројектом, заједно с извесним бројем млађих колега, за истраживање наше научне баштине. У склопу тога пројекта обављени су сви претходни послови за објављивање тог списка, али није било средстава и за штампање. Уз то, уследиле су и невоље с распадом земље, ратом итд. Тако је изостало и штампање те књиге за прославу стопедесете годишњице Правног факултета у Београду. Тек прошле године, у склопу раније покренуте серије, у издању „Службеног листа СР Југославије” појавила се и ова Стеријина књига. Срећом, тих послед-

њих година и овде у Новом Саду извршене су припреме и прошле године, неки месец дана раније, појавило се и ово издање о коме овде говоримо. Тако смо, ето, после тако дугог времена добили истовремено два издања. А добро је што су дата у два особена техничка аранжмана. То ће бити корисно за даља научна истраживања.

Што се мене тиче, зато, с нескривеним задовољством и радошћу могао сам рећи: најзад, најзад смо добили и ову давно очекивану књигу! А убеђен сам да ће и многи правници и остали које интересује српска баштина имати могућности да запазе бар најзначајније вредности ове по многочем заиста ретке књиге.

2. — Од античког доба па до данас непрекидно и на разне начине се потврђивала изрека: *Habent sua fata libelli* (Књиге имају своју судбину). Ево, и у овој прилици, може се нагласити заиста „чудна судбина“ ове Стеријине књиге. Има толико занимљивих чињеница у вези с овим списом, а поготову оних момената, елемената и својстава тог списка који сваки за себе, а још више и својом целокупношћу, отварају *широко поље сагледавања и истраживања* његовог изузетно великог значаја. Притом, пак, не би се све могло свести на просту и непорециву чињеницу — да је тај спис поникао у једном тренутку српске културне историје, у склопу тадашњих сложених историјских збивања. А онда, попут лептира „воденог цвета“ био само накратко познат, па сходно својој намени и само у том малом раздобљу и дејствовао, а потом безнадежно ишчекао. Да се тај спис није некако сачувао, а сада и овако обелоданио, свакако би се баш тако нешто десило. Вероватно би остала само нека посредна обавештења или бар подсећања да је Стерија оставио трага о свом стваралаштву и у том правцу. А овако, сва је прилика, коначно је тај спис отргнут из гвозденог загрљаја прошлости, и да је коначно тек започео нови и прави живот ове *феникс-књиге*. Већ то сврстава ову књигу у оне најређе, али зато и најзанимљивије, превасходно као елемената одређене културе, у свом непосредном присуству и непролазном историјском трајању.

Кад то помињем, на извештан начин се ово повезује и са целокупном судбином српске државе, а с њоме, дабоме, и српског права. После неколико векова свог успостављања и трајања, од IX до XIV века, све до пораза на Косову 1389, српска историја и државно-правни живот, су скоро затрти, односно прекривени скоро петовековним робовањем под Турцима, у склопу моћне Османске царевине. И после тако дуготрајне потлачености, захваљујући резултатима ослободилачких устанака и борби 1804. и 1815, отпочео је процес *васпостављања српске државности* или како је то ефектно истакао наш велики историчар Стојан Новаковић — ВАСКРС ДРЖАВЕ СРПСКЕ. Доиста васкрс, али који је потрајао у мучним борбама, безмало, током целог прошлог столећа. У таквом историјском процесу морала се испољавати и својеврсна *ренесанса* целокупне српске културе.

Наравно, у таквим историјским збивањима, а посебно у области културе, искрсавају и личности које су дорасле да на својим плећима изнесу и оне терете који се и не појављују у неким редовнијим историјским ситуацијама. Довољно је поменути, рецимо, горостасне прагаоце какви су, у првом реду, Доситеј Обрадовић и Вук Стефановић Караџић, па одмах увидети какви су то историјски задаци били. А одмах уз њих по свом значају и улози стајао је и Јован Стерија Поповић. Оно што је он учинио на више подручја има несагледив значај за српску културу, у њеним најважнијим сегментима. Следствено томе, морало би се констатовати да је баш Стерија одиграо улогу *ушмељивача српске државно-правне културе*, схваћене у њеним особеним сегментима. А ти доприноси су најуверљивије изражени баш овим списом. Тако се испоставило да та његова улога није епизодна и краткотрајна, већ заиста у сваком погледу далекосежна.

3. — Овај спис открива упечатљивије но ишта друго не само како је Стерија приступио извршењу својих наставних обавеза него и с каквим је амбицијама и претензијама настојао да одговори и оним најсложенијим историјским изазовима који су му се наметнули. А његови одазови нису били само покушај да се опроба и на подручју где се никако није могло сналазити импровизовано, почетнички и без „пуног покрића”. Имао је он изврсне правничке способности, претходну праксу каква се само пожелети могла, али и неке дотад неиспитане велике способности за стручно и научно овладавање правним знањима баш онако како се то могло показати драгоценим у обликовању оквира правничког образовања. Почињао је, тако рећи, *у свему од нуле*. Све што је учинио представљало је *црве кораке* и имало је обележја *пионирских подухвата*. Он је, зато, имао непроцењиве заслуге у *афирмисању високошколских и институционалних мерила* на Лицеју, па и у почетном израстању правничке професије у Србији.

Да се тако није поставио и да није толико дорастао најсложенијим задацима, свакако би поступио сасвим другачије. С обзиром на карактер предмета и научне дисциплине које је преузео, могао је мирне савести и да покуша пронаћи неки од најподеснијих постојећих уџбеника за дотична знања, већ проверених на европским правним факултетима и сличним школама. С обзиром на своју обавештеност, изврсна знања језика итд. лако би неку такву књигу превео или некако „посрбио”, што би, ипак, представљало само неку врсту препричавања и скраћивања, па и оног што се претвара у својеврсно плагијаторство или компилаторство, што се иначе често дешавало у оно време, када се и с пуно разлога морало прибегавати „диктату предавања” да би ђаци могли направити белешке, имати градиво за учење. Уместо тога, Стерија се упушта у велики и сложен подухват. Он је одабрао *највеће резултате* у постојећој литератури, пар десетина књига великих филозофа, мислилаца у области политичких

знања (нпр. Кант, Хобс, Фихте, Шелинг, Хегел итд.), али и дела низа најугледнијих универзитетских професора, а међу њима тада славног Ротека (Roteck). То све узима као основу и оквир за *своје концепцијовање основних знања о праву*.

Притом, пак, највећу тешкоћу је представљало тражење подесне мере, колико у стручном толико и у наставно-педагошком правцу, за излагање извесних заокружених знања, на нивоу и сходно потребама Лицеја. Ваљало је имати у виду какав је састав ученика, али и о рангу Лицеја. У доба скоро потпуне неписмености народа (чак је и књаз Милош Обреновић био неписмен) баца су имали оскудна предзнања. А Лицеј је био формално „највиша школа”, али фактички негде на нивоу гимназијског, вишег образовања, али свакако не и оног које су имали најразвијенији правни факултети. Међутим, карактеристично је да се Стерија није „прилагођавао” према минимуму, него је тежио да утврди неке *завидне стандарде знања*, дакле да то буду *максимална* али и *пријемчива знања* за тадашњи састав ученика. Морало се водити рачуна о обиму знања, о селекцији најважнијих елемената, појмова, поставки и чињеница. Све је морало бити представљено као целина, али што јасније изложено.

4. — Уверљиву потврду таквих Стеријиних настојања пружају садржински елементи овог списка, али и они који се запажају у његовом обликовању. Сходно томе, наравно, изражавају се и оне *стручно-научне комјоненте датих знања*, па и свега што представља својеврсно проблематизовање и научно третирање захваћених ствари. То су, у крајњој анализи, оне предметне, методске и садржинске карактеристике извесног *научно-доктринарног концепција* који је Стерија успео да покаже.

Веома је симптоматично што се он определио да свој предмет и научну дисциплину назове просто, али крајње упечатљиво и сугестивно *Природно право*. Тиме је назначио и правац својих основних интересовања и промишљања. Тако се на неки начин открива и његово непристајање уз владајући *позитивизам*. Тако је изостало и насловљавање предмета, попут већ тада све више практикованих назива: енциклопедија права, основна знања, темељи права и сл. То је у оно време било и те како значајно, првенствено због оних *политичко-идеолошких наноса* који су пратили свако помињање „природног права”, а поготово његово прихватање и претварање у научну и доктринарну оријентацију. Јер, таква оријентација је била *критичка* како наспрам владајућих учења тако и према владајућем поретку и политичком режиму. Њени битни подстицаји су долазили из идејних програма и идеала Француске револуције 1789. Још су снажно одјекивалче широм Европе лозинке, попут оне најдалекосежније *Слобода—Једнакост—Браћинство*, а у најпросвећенијим круговима славна *Декларација права човека и грађанина* све више је задобијала митску снагу. Ваља имати у виду да ни тадашња заостала Србија није била сасвим изолована. Малобројни писмени људи су бар нешто

о томе знали, гајили симпатије или антипатије према томе. Али, људи у власти и режиму су били веома подозриви и чак спремни да се обрачунавају са сваким видом испољавања „превратних идеја” и којеквких опасних учења. Све је то, дабоме, много више од других знао и сам Стерија. Отуда, његово *концепцијализовање природној права* нема само неке филозофске мотиве и није само некакав идеолошки одблесак тадашњих „напредних схватања”. Он је, несумњиво, сматрао да појединци и грађани поседују тзв. урођена и природна права, да их они не добијају од оних који држе моћ и власт, а то значи ни од монарха ни од државе. Разна основна „субјективна права” су само израз и потврда таквог положаја грађана, а то значи и ограничавања монарха, па и стварање подлоге за неко демократско устројство. Поред свега тога, вероватно да је оваквом Стеријиним одређењу погодновало и тадашње стање у целокупној државној власти (наиме, суверена власт Султана и Порте, али и значајан удео осамостаљене српске власти у локалним органима и највишим државним органима). Исто тако, право у Србији је било двојако, а оно које се непосредно тичало Срба оскудевало је у „законским прописима”. Највећи значај су имали обичаји, традиција, народна свест и сл. у уређивању живота заједнице. Уз све то, свакако да је Стерија имао у виду и правно стање у најразвијенијим земљама, утицај и укорененост римског права итд.

Како год било, дакле, Стеријин *концепцијализовање природној права* је својерсно дистанцијом и критичко постављање према владајућем позитивизму. А није желео да буде присталица тада у Немачкој врло запажене и привлачне *историјске школе права*, иако је ова имала низ привлачних тачака (нпр. инсистирала је на улози традиције, народне свести, особености „народног духа” и сл.). Али, он то не прихвата само, тако рећи, декларативно већ настоји да тако утврди основу и оквир за објашњавање како целине права тако и његових појединих грана, па и свих најважнијих правних институција. Зато је он и настојао да пружи одређена *теоријска знања*, укључујући ту и она која се сматрају *филозофским правним знањима*, па и *знања о политици*, али да то представља и својерсни увид у право развијенијих земаља, па и неопходан преглед најважнијих правних институција. Захваљујући свом високом образовању, великом познавању правне праксе и изврсној правничкој спреми, он је остварио заиста *значајан резултат*.

5. — Наравно, није ово ни прилика ни место за указивање на све стране, елементе, моменте, обележја оваквог списка. О свему томе ће се моћи расуђивати тек када се приступи најозбиљнијим и релевантним истраживањима. Пожељно би било да се томе што пре приступи, баш с обзиром на *карактер* и *стварне вредности* овог списка. Било би најбоље да се у томе ангажују и најврснији специјалисти. Разуме се да су корисни и сви остали облици популаризације једне овакве књиге.

Савремени читаоци, пре свега правници али и остали, непосредно ће се сучелити с текстом који носи снажан печат свога времена. Наиме, писан је језиком који је средином прошлог века откривао све своје одлике. У њему се јавља својеврсна мешавина славено-српског језика, па отуда и напетости између архаичних језичких структура и оне чистоте и природности коју је народни говор показивао. Извесна натегнутост и извештаченост у реченичним склоповима, не би требало да одвећ смета читаоцима. У томе има и привлачности какве иначе све старине имају. А језичке старине спадају међу најзначајније, које један народ поседује. Следствено томе, Стерији припадају и значајне заслуге у заснивању *српског јавног језика* са свим његовим главним елементима. Нарочито су занимљиви резултати и Стеријина решења на плану *јавног језика*. Он је настојао да пронађе изразе за оне правне појмове, правне институције и елементе правног живота, који су недостајали у правном животу српског народа. У неким случајевима, успевао је да покаже инвентивност, да дође до занимљивих решења која су, можда, и успелија но каснија, што су се укоренила. Јер, вазда се мора имати у виду да *јавнојезичка мрежа* има битан утицај на *јавнојезичку мрежу* свуда, а особито у праву и правној мисли. А то је повезано, дабоме, с *мајрицом основних јавних институција* на којима се држи одговарајуће правно знање.

Још је значајније подручје ангажовања специјалиста, а пре свега *јавних теоретичара* и *јавних филозофа*, па и осталих. Када им је, стицајем околности, остао недоступан тако дуго раздобље, овај спис им се сада нуди за свестрана истраживања. На то упућују првенствено многи елементи и својства овога списка. Према томе, не би то била само некаква сентиментална пажња према једном *јавном теоретичару* права и правне мисли у српском народу, већ изванредно корисно сагледавање самих корена српске правне баштине. Нема ни разлога ни потребе за преувеличавање, али још мање се сме ниподаштавати оно што је у прошлости постигнуто, нарочито у стваралаштву великана какав је Јован Стерија Поповић. По мом мишљењу, ваљало би првенствено истражити *јавнојезичке институције* и *везе* садржине овог списка и оних књига које сам Стерија цитира, на које указује и којим се служио. Тек тада и тако ће се моћи поуздано утврдити колико је био *стваралачки самостојан* у заиста најсложенијој области правних знања. Исто тако, рецимо, било би занимљиво да се покажу думети једног Стерије, као ствараоца у крајње заосталој средини и оновремених правних стваралаца у другим земљама. Подразумева се, такође, да би ваљало показати и упоредити Стеријин спис са књигом Јована Филиповића *Философија права*, чији се први део појавио баш у време писања ове књиге. А најважније би било показати како, зашто и колико баш ова књига представља *стварни темељ* потоњег развоја српске правне науке у целини и правне теорије посебно.

6. — Тако би се, несумњиво, могла стварати најпоузданија подлога и за најдалекосежније резултате таквих истраживања. А то су анализе *културно-историјског смисла* једне овакве творевине. А до

тога се долази сагледавањем најдубљих слојева онога што се иначе, на неки начин, огледа преко значења појединих елемената, чињеница и својстава такве творевине. Заправо, њена *целина* је само својеврсни израз и резултант тих значења. Општа *улога* и *значај* такве творевине носе печат *свој времена*, али и оног што је *касније* уследило. У томе се налазе и *стварне вредности* овакве творевине. У свему томе, пак, стапају се сви *субјективни моменти*, пре свега оно што је сам стваралац желео да постигне, али и они *објективни чиниоци* који су притом дејствовали. А што се тиче *вредности* и *вредновања* и ту су неизбежна *субјективна виђења* самих истраживача, па и *објективни склопови* многих околности. Ипак, тако рећи, прелиминарно и хипотетички разложне су неке опште констатације.

Јован Стерија Поповић је великан српског народа, који је имао изванредно значајну улогу у заснивању модерне културе Србије. Као права *ренесансна личности* располагао је разноликим и изузетним способностима, па су и његови доприноси вишеструки. Међу њима важан сегмент сачињава оно што је учинио у области права. У свему је делао, рекло би се, по неким непознатим *империјативима историје*, дакле како му је било (*за*)*даћемо*, а не онако како се могло очекивати по обичним прорачунима. Напустивши најсигурнију егзистенцију успешног адвоката, ушао је у све ризике *стварања темеља* модерне културе у крајње заосталој, патријархалној средини, тврдокорној, чак суровој у свему, а особито према оним што споља долазе да би је „просвећивали”. И поред највећих тешкоћа и искушења Стерија се прихватио свих огромних задатака који су му постављени као изразито *даровитиом ствараоцу*. За све што је чинио више је добијао удараца него захвалности средине којој је дошао да помогне. Имао је и *смелости* и *снаге* и потребних *способности* да битно утиче на *ушмељење* низа предуслова културе и политичког живота. У том склопу је и његово деловање у *српском праву* и *српској правној мисли*. Оно је *зачетничко* и *ионирско* и што се тиче стварања Лицеја, његових научних дисциплина и, такође, и зачетака научних удружења и установа, који ће прерасти знатно касније у Академију наука.

Свакако највећи и најдалекосежнији *подухвати* те врсте представља и овај спис. Иако, очигледно, настао, тако рећи, напречац, у првом захвату, то је заиста *импресивна творевина*. То је, несумњиво, *самосвојно дело*, по свим својим *свољним* показатељима, али и *садржинским* карактеристикама. Оно не представља само обични захват, већ је то истински *подвиј* у постојећим околностима. За тако нешто били су неопходни и дорасли *подвижници*. Стерија је поставио *камен-темељац* у згради српске правне науке. Он је први и велики *правни стваралац* и *правни мислилац*. Иако, привидно и непосредно, нису се осећали некакви одређујући утицаји на потоњи развој, они су били и неизбежни и трајни. У томе се огледа и да је тај спис *подвижнички*, да је имао покретачку снагу у раздобљу стварања и непосредног дејства. Али и касније, тако рећи, притајено, да би са *цилмитањем* све постало најупечатљивије. Ако је Стерија успео, тако

рећи, напречац и на мах да то постигне, може се само помишљати шта би постигао и показао да се *само* тиме бавио, и то бар *онолико времена* колико је трајало његово целокупно стваралаштво. А то је трајало десетак до петнаест година.

*
* * *

Према томе, могло би се рећи и да ова књига долази у *цриво време*. Привидно окаснела, она у овим најтежим годинама искушења, угрожавања српског народа и његове културе, снажно опомиње и подсећа на *највише вредности* и баштину с којом се можемо поносити. Та књига служи на част и Стерији и српској правној науци. То је по обиму мала књига, али је *Велика Књига* по својој вредности. Пожелети се може и мора да тако буде примљена у српском правништву.

THE HOMAGES OF STERIJA'S ACCOMPLISHMENT WORK

Dr Stevan K. Vračar

Summary

The author points to the role of Sterija as a founder of Serbian constitutional law culture and to the importance of his *Natural Law* as a pioneer law-philosophical project in our circles. Sterija's concept of natural law is an expression of the critical distance from the prevailing positivism.

Key words: Sterija, natural law, history, culture, positivism.

Др Данило Н. Басџа
професор Правног факултета у Београду

О СТЕРИЈИНОМ „ПРИРОДНОМ ПРАВУ“*

САЖЕТАК: Аутор објашњава да је Стерија ишао Кантовим трагом. Либерални карактер његовог дела највише долази до изражаја тамо где се на право гледа из перспективе човека-појединца. Стеријино дело, поред културног и научног, има и практични значај, као антипод праву које се код нас одликовало поверењем у силу и забрану и ослањањем на тзв. револуционарну законитост.

Кључне речи: Стерија, Кант, либерализам, природно право, категорички императив, ауторитарност.

Пре свега, желим да упутим реч захвалности Адвокатској комори Војводине и Матици српској што су ме позвале да вечерас узмем учешћа у разговору о књизи *Природно право Јована Стерије Појовића* (Нови Сад, 1995). Надам се да ће ми поћи за руком да, макар приближно, узвратим на поверење које је у том позиву садржано.

Судбина Стеријиног рукописа *Природно право* сасвим је необична: више од века и по остао је необјављен, далеко од очију јавности, не само научне него и културне, а онда се, у истој 1995. години, појавио одједном на два места, у два издања. Једно је новосадско, којем је овај разговор посвећен, а друго је београдско (издавач је „Службени лист“), о којем ће се, ваља се надати, говорити неком другом приликом. Одмах да кажем да то не сматрам непотребним удвостручавањем и то не само стога што би Стерија, који је толико дуго морао да чека да му се ово дело уопште појави, с разлогом могао рачунати и на два истовремена издања, него у првом

* Рад примљен: 18. I 1996.

реду због тога што су два поменућа издања, срећом, комплементарна, што једно друго, дакле, не искључују, већ, напротив, претпостављају. Јер, Матичино издање представља, како је речено у напоменама уз њега, „нужну адаптацију односно корекцију и транскрипцију на модерно ћирилично писмо и савремени (фонолошки) правопис” (171). При том је одлучујуће што „у Стеријин језик није дирано”, тј. што су „задржани и сви дијалектизми и, наравно, славенизми” (172). Неоспорна заслуга за тако брижљив однос према Стеријином рукопису, за ту зналачки ураћену језичку редактуру, захваљујући којој Стеријино *Природно право* можемо сада да читамо у оригиналу али без непремостивих језичких тешкоћа, свакако припада гђи проф. Љиљани Суботић, одраније познатој по свом бављењу језиком Јована Хаџића. Ионако велику, ту заслугу само увећава чињеница да је гђа Суботић сачинила Глосар одн. Речник мање познатих речи, архаизама и славенизама, који омогућује да се тешкоће при читању и разумевању, ако би се и појавиле, лако преброде.* С друге стране, београдско издање Стеријиног *Природног права*, које је у истој књизи објављено заједно са његовом *Решориком*, представља преведен Стеријин рукопис на савремени српски језик и данашњу правну терминологију. Тај је превод, с највећим степеном прилежности и савесности, урадила гђа Татјана Суботин-Голубовић, и њој треба захвалити што је сада Стеријино *Природно право* постало доступно и најширем кругу читалаца, укључив и оне који стоје подаље од правничке струке. — Са мога гледишта, оба начина припремања, приређивања и објављивања Стеријиног *Природног права* сматрам могућним, оправданим и — добродошлим, поготово у исти час, како се, чудним стицајем прилика, заиста и догодило.

Рукопис свога *Природног права* Стерија је написао зарад државна предавања на новооснованом Правословном оделениу Лицеја, најпре у Крагујевцу (1840/1841), а потом у Београду (1841/1842). На око спољашња, та околност, ако се ближе погледа, има прворазредан значај. Јер, посреди је крупна чињеница да је, управо благодарећи Јовану Стерији Поповићу, правничко образовање у Србији, у оно време једној увелико неразвијеној и несамосталној земљи, започело у знаку природног права и његових тековина, а не, напротив, на подлози и у смеру правног позитивизма. Те се чињенице вазда, а данас више него икада, треба опомињати. Она је један од знамена који наша данашња правна мисао, тачније: наша правна култура, не би смела да запостави, а камоли да заборави.

* Није наодмет приметити да је мање-више истоветан поступак примењен и приликом недавог објављивања првог издања *Философије права* Јована Филиповића. Упор. *Философија права Јована Филиповића из 1839. године*, приредили за штампу и сачинили предговор Миролуб Симић и Драган-Петар Николић (Ниш, Просвета, 1994).

Нити би, уопште узев, било умесно и оправдано, а нити би самом Стерији приличило, да се, када се говори о његовом *Природном праву*, изгуби мера и претера у било ком правцу. Да та књига, особито у нашим приликама, има огроман значај и готово непроцењиву вредност, то је изван сумње. Међутим, из тога никако не произлази, рецимо, да је Стерија био некакав оригиналан природноправни мислилац. Студирајући филозофију у Пешти, а право у Кежмарку, Стерија је, зацело, стекао широка и поуздана знања из обе те духовне области. Тако је био оспособљен да се лако и умешно креће по ондашњој и старијој природноправној књижевности. Он се ослањао на познате универзитетске писце те књижевности: Пелица, Ротека, Цајлера, Хуфеланда, Шмалца, у исти мах и најзнатније представнике нововековног природног права: Гроцијуса, Хобса, Пуфендорфа, али исто тако и на велике правне филозофе: Канта, Фихтеа, Хегела. По томе се види да је Стерија добро знао где су прави извори природног права, где ваља да се напаја природноправном мишљу. Такође се види да он према природном праву није имао однос академски хладан и вредносно-неутралан (како би се рекло данашњом терминологијом). Напротив, Стерија се природном праву приклонио, он га је истински усвојио. Излагао га је не само као његов познавалац него и као његов приврженик. При том је умео да природном праву утисне особен лични печат, препознатљив у интерпретацији, у појединим нагласцима. Да овде поновим оно што сам већ рекао у једној ранијој прилици: „У нашој средини, Стерија се одиста показује као први истински и потпуни учитељ природног права у његовом најбољем европском издању.”

Идући за својим узорима, Стерија је *Природно право* написао као обухватно и систематско дело. По ономе што садржи, а то су, природноправно протумачени, елементарни појмови и институције приватног и јавног права, укључујући и државу, оно одговара данашњем Уводу у право одн. правно мишљење. Може се рећи да је онај ко се темељито био упознао са том садржином заиста стекао неопходно знање за даље и потпуније упознавање света права и државе. Али не само то. Тај замишљени Стеријин ђак понео је у себи и са собом нешто више и пресудније, понео је дух либералне природноправне јуриспруденције. Јер, Стерија је, у основи и претежно, био присталица Кантове правне филозофије. А за ту се филозофију проблем права, као што је знано, сводио у ствари на проблем слободе, на питање о томе како је могућна слобода свих и слобода свакога понаособ. Стерија је ишао Кантовим трагом, за њ је право, исто као и за Канта, услов и средство слободе, која је могућна само као ограничена слобода. Оба појма права које Стерија даје, и право у општем (објективном) и право у посебном (субјективном) смислу, дата су сасвим кантовски. Кантовско је и Стеријино антрополошко полазиште, које претходи његовом развијању појма права, ма колико то полазиште, иначе, представљало прилично упрошћену Кантову

антропологију, будући да се Стерија, што је са становишта његових циљева и потреба разумљиво, задовољавао одређењем човека као „чувствено умног створења”. Уза све то, Стерија је својски прихватио пацифизам Кантове правне филозофије, тако да његово *Природно право* свој врхунац достиже управо у идеји вечног мира, коју Стерија на узбудљив начин слави и узноси, дајући јој, попут Канта, не само политички, и не само међународноправни, већ у првом реду морално-практички значај.

Мени се чини да се либерални карактер Стеријиног *Природног права* на најупечатљивији начин испољава тамо где се право сагледава из перспективе човека-појединца. Тада се показује да је за Стерију право, примарно и пре свега, *смење*, будући да „означава моралну могућност дејствија у одношенију на друге”. У § 20. он је изричит: „Више дакле при праву неко смење, неку можност представљамо...” Чврсто стојећи на тлу природног права, онога права које своје упориште и своје извориште има у људској природи (независно од тога како се ова схватала — тешкоће које одатле произлазе нису у овом тренутку значајне), Стерија је добро знао да право, да „имати право”, превасходно значи: нешто смети (предузети, учинити и сл.). За њега је, дакле, у смењу — а не, напротив, у забрани! — садржано елементарно искуство правности. Ако се морал поглавито састоји у скупу забрана, право је првенствено у могућности слободног делања, свакако не на штету („вред”) другога. За тај томазијусовски поглед на морал и право Стерија је имао пуно разумевања. Право као смење и смење као право, то је за Стерију имало велик, начелан и далекосежан значај.

Може се поставити питање да ли објављивање Стеријиног *Природног права*, поред културног и научног, има и практични значај. То се питање неодолјиво поставља с обзиром на слом и пропаст читавог једног устројства права (а тиме и правне мисли), које се одликовало ауторитарношћу, поверењем у силу и забрану, наглашавањем тзв. револуционарне законитости, воље владајуће класе и диктатуре пролетаријата, а сузбијањем и спречавањем слободе и слободног делања на подручју права и у оквиру човекове правне егзистенције. Неодложна потреба да се такво устројство права (не мање и државе) замени другим и суштински друкчијим, саображеним универзалним тековинама правне цивилизације — а то је категорички императив за све наше правнике данас — баца нову светлост и на Стеријино *Природно право*. Ако се то има на уму, ако се имају у виду општи смер, садржина и карактер Стеријиног *Природног права*, онда његово објављивање, ма колико закаснило, ипак долази у врло погодан, можда у прави час.

Свој прилог овом разговору закључићу неколиким речима које сам већ изрекао на другом месту. Стерија је „доследно заступао правни (истовремено и политички) идеал просвећеног, уређеног, достојанственог, једном речи: на слободи заснованог живота. У том

погледу Стерија се својим природним правом сасвим сигурно налази на Доситејевој, европској и просветитељством обележеној линији наше културе и духовности." И да још додам: ако хоћемо да се те линије држимо, ако желимо да тим путем идемо, онда ће нам, када је о уређењу нашег правног и државног живота реч, један од ваљаних и незаобилазних путоказа моћи бити *Природно право* Јована Стерије Поповића.

ABOUT STERIJA'S „NATURAL LAW”

Dr Danilo N. Basta

Summary

The author considers that Sterija followed Kant's trail. The liberal character of his work is the most expressive on the point of view of an individual person. Sterija's work, except cultural and scientific, also has a practical importance as an antipode to the law which in our area is marked by the confidence in force and prohibition and is based on the so-called revolutionary legislature.

Key words: Sterija, Kant, liberalism, natural law, categorical imperative, authoritarianism.

Др Милијан Појовић
професор Правног факултета у Новом Саду

СТЕРИЈИНО „ПРИРОДНО ПРАВО“*

САЖЕТАК: Аутор истражује изворе, узоре, структуру и систематику Стеријиног *Природној права*. Закључује да је одлучујући утицај на Стерију имао Кант и да Стерија није био оригиналан правни филозоф, мада има огромне заслуге за изучавање филозофије права.

Кључне речи: Стерија, Кант, природно право, филозофија права, извори, узор.

Првог јануара (по старом календару) навршило се сто деведесет година од рођења Јована Стерије Поповића¹, „српског Молијера“², класичног представника „медитативног типа поезије“³, барјактара хумористично-пародистичног и сатиричног правца у српској књижевности XIX века, „ерудите и космополита“⁴, полиглоте⁵, адвоката⁶,

* Рад примљен: 18. I 1996.

¹ Јован Стерија Поповић „родио се 1. јануара 1806. г. у Вршцу, од оца Стерије и матере Јулијане. Основну школу и четири разреда гимназије свршио је у месту својега рођења; реторику и поезију у Темишвару; филозофију у Пешти, а права у Кежмарку“ (в. М.-Б. Милићевић, *Поменник знаменитих људи у српској народа новијеј доба*, Београд, Српска краљевска штампарија, 1888, с. 563).

² В. Тихомир Остојић, *О Јовану Св. Појовићу*, *Летопис Матице српске*, VI/1907, с. 22.

³ В. Драгиша Живковић, *Европски оквири српске књижевности*, III, Београд, Просвета, 1982, с. 67.

⁴ Исто, с. 57.

⁵ В. Владимир Грујић, *Школско реформаторски рад Ј. Св. Појовића у Србији 1840—1848*. — Педагошко-историјска студија, Београд, САНУ, 1956, с. 23. „Поред матерњег језика (Стерија је говорио — М. П.) немечки и влашки добро и помало галијански“, наравно и мађарски а био је и „добар познавалац латинског језика“.

⁶ В. Милан Токин, *Јован Стерија Појовић као адвокат*, *Гласник Адвокатске коморе за А. П. Војводину*, 4/1954, с. 1—16. „Адвокатски испит 'цензуру', како се то

професора латинског језика⁷, једног од зачетника и чланова Друштва српске словесности (претече Српског ученог друштва и Српске академије наука и уметности) и оснивача Србсконародног Музеума и првог београдског театра (позоришта на Бумруку)⁸, начелника одељења у Министарству просвете⁹, школског реформатора¹⁰, писца уџбеника¹¹, и професора Природног права¹² на Лицеју у Крагујевцу (1840/41. год.) и Београду (1841/42. год.).

Јован Стерија Поповић је био први¹³ професор права на тек основаном православном одељењу Лицеја у Крагујевцу. Предавао је Природно право, а „у летњем семестру држао (је) из властите иницијативе предавања из Грађанског судског поступка¹⁴.

тада називало, Стерија је положио у Пожуну (Братислава) 10. јуна 1835. године” (с. 3). „Адвокатским послом Стерија је почео да се бави тек од 1835, а био је адвокат све до краја 1840 (...). По други пут адвокатским пословима Стерија се бавио по свом повратку из Србије 1848. тачније тек од 1849. године, после смиривања револуције, па се бавио њиме све до своје смрти 1856. год. Дакле, Стерија се укупно бавио адвокатским послом тринаест година” (с. 2).

⁷ Исто, с. 2. „По завршетку правних студија вратио се у Вршац, и био пуних пет година приватни професор латинског језика, јер средњих школа тада у Вршцу није било, а за наставника латинског језика осећала се велика потреба.”

⁸ В. проф. др Сима Аврамовић, *О Стеријиној „Реторици”*, у књизи Јован Стерија Поповић, *Природно право. Реторика*, Београд, Службени лист СРЈ, 1995, с. 210.

⁹ В. М. Б. Миљевић, н. д., с. 564. „После промене која је извршена у Србији у јесен 1842, Поповић је потврђен у звању начелника одељења у Попечитељству просвете 26. октобра 1842. године”.

¹⁰ В. Владимир Грујић, н. д. „Поповић је с ретком енергијом и предузимљивошћу приступило решавању разних питања школе, наставе, надзора у ресору просвете...” (с. 29); Стерија је писао радове о томе „кеко треба образовати професоре” (с. 30); указивао је на „потребу и ползу девојачких школа” (с. 40); заслужан је за „стварање првог модерног закона о школама Србије” (с. 47); „реформатор је гимназијске наставе” у којој је уведено „класично-хуманистичко образовање” (с. 51—53).

¹¹ Исто. „Латински буквар је написан на 14 страница, латинска граматика (...) на 134 странице (...), немачка граматика је опсежан уџбеник; има 220 страница” (с. 110). „Реторику за Београдску гимназију је читао на састанку Дружества 1. децембра 1844. и ова је оцењена као погодна за ‘учебни предмет’” (с. 109). Написао је и уџбеник за студенте Лицеја под насловом *Природно право*.

¹² В. Владимир Грујић, н. д. „У пештанским новинама и *Новинама србским* од 3. августа 1840. бр. 31 објављен је конкурс за професора права на Лицеју” (с. 24). „Осим Стерије, шаљу своју пријаву Димитрије Нешић из Вршца и Марко Маринковић ‘судејски заступник из Карловаца Сремских’. Најозбиљнији кандидат на кога је пао избор био је Ј. Ст. Поповић, а 4. септембра 1840. ‘Партикуларним писмом Начелника’ оделенија Попечитељства овог, Димитрија Исаиловића, саопштено је Јоану С. Поповићу, да га је Попечитељство ово, за професора православних наука у Лицејуму примило, с тим да ако је икако могуће, до 15. септембрија овамо пређе’. То је учињено само после два дана од Стеријине пријаве, с извештајем да ће имати плату седмасто талира годишње” (с. 25).

¹³ Исто. „Стварно, први и врло активни професор ‘права природног’ на Лицеју у Крагујевцу био је Ј. Ст. Поповић, а Игњат Станимировић замењивао је Јована Рајића до краја априла 1841. када јавља да је приспео после добивеног шестомесечног одсуства да би средио породичне прилике у Новом Саду” (с. 25).

¹⁴ В. Илија А. Пржић, *Оснивање Правног факултета у Србији*. Поводом стогодишњице, Архив за правне и друштвене науке, XLI (LVIII), 1—2/1940, с. 13. „Актом од 14. јуна 1841. известио је о томе Министарство просвете”. Министарство је прихватило Стеријин предлог 17. јуна.

Значајно је да су почеци правничког образовања у Србији били у знаку природног права¹⁵ и филозофског промишљања, а не у знаку правног позитивизма, у основи антифилозофског хоризонта. Тако је оснивање Правног факултета у Србији учврстило везу филозофије и права, која је после стогодишње традиције била неприродно пресечена за време владавине једностраначког монопола и партијске државе у Брозовој Југославији.

У Срба, међутим, са Стеријом није започела идеја природног права. Према најновијим истраживањима, већ „српски правни споменици, почев од XII века, изражавају исту идеју”¹⁶. После пропасти српске средњовековне државе и вишевековног прекида, већ у последњим деценијама XVIII века у војвођанских Срба поново васкрсавају филозофско-правне рефлексije¹⁷. У радовима Павла Булинца, Петра Стојшића и Ефрема Лазаревића заступа се божанско природно право, којим се легитимише државни апсолутизам, док се у радовима Доситеја Обрадовића, Лазара Војновића и Божидара Грујовића (Теодора Филиповића) образлаже рационалистичко природно право. Најзад, у радовима Јована Стејића и Димитрија Давидовића (писца Срењевског устава) присутно је либерално природно право.

Међутим, систематска дела из филозофије права у Срба јављају се тек са Јованом Филиповићем¹⁸ 1839. год. и Јованом Стеријом Поповићем¹⁹ 1840. год. Ако Стерија није први писац систематског дела из филозофије права, он је први писац уџбеника из филозофије права. Питање је да ли Стеријино *Природно право* има само педагошки и пропедеутички значај или је по свом захвату и обради значајно филозофско-правно дело? Мишљења су подељена.

Проф. Лукић, писац првог обимнијег текста о Стеријином *Природном праву* указао је да је садржина тог дела „у мисаоном и струч-

¹⁵ В. Данило Н. Баста, *Идеја природног права код Јована Стерије Поповића*, у књизи Јован Стерија Поповић, *Природно право. Реторика*, Београд, Службени лист СРЈ, 1995, с. 18.

¹⁶ В. др Срђан Шаркић, *Идеја природног права у српским правним споменицима (XII—XV век)*, у књизи *Психоцијалистички модел успостављања модерне правне државе и југословенског искуства*, Нови Сад, Правни факултет, 1995, с. 19. „... постоји један закон, створен од Бога, који управља и води не само људску заједницу, већ и читав свемир. Али, српски аутори нису прихватили учење о божанском закону читајући дела Светог Августина. Идеја је дошла из Византије, прихватањем државно-правне и црквене идеологије Источног Римског Царства.” „Учење о божанском закону (lex aeterna, на српском једнострано закон) изражена је први пут у повељи којом 1198. године оснивач династије Стефан Немања (1168—96) додељује манастиру Хиландару поседе и привилегије” (с. 19).

¹⁷ В. Данило Н. Баста, *Преображају идеје права*, Један век правне филозофије на Правном факултету у Београду (1841—1941), Хрестоматија, Београд, Правни факултет, 1991, с. 1—4.

¹⁸ В. Јован Филиповић, *Философија права*, Београд, При Књажевства Србског књигопечатња, 1839.

¹⁹ В. *Природно право Јована Стерије Поповића*, Нови Сад, Матица српска, Српска академија наука и уметности, Адвокатска комора Војводине, 1995, с. 188. В. такође; Јован Стерија Поповић, *Природно право. Реторика*, Београд, Службени лист СРЈ, 1995, с. 45—205.

ном погледу изврсна", да су „формулације (...) веома прецизне", да је „разграничење појмова тачно и често суптилно"²⁰. Што се, пак, Стеријине оригиналности тиче, додао је да би такво тражење „било (...), несумњиво, сувише". Закључак је проф. Лукића да је за Србију тог доба „било (...) сасвим довољно да се разумно и с мером пренесе оно што је савремена наука пружала"²¹.

У предговору београдском издању Стеријиног *Природној праву* проф. Баства је приметио да то дело „својом садржином, дакле схватањима у њему заступљеним, далеко надмашује свој почетни оквир и уздиже се до једног стандардног дела о природном праву"²². За Стерију каже да је „први истински и потпуни учитељ природног права у његовом најбољем европском издању", а за његово *Природно право* да је „рађено по добрим узорима" и да је „обухватно и систематски изведено дело"²³. Ипак, додаје да је „разумљиво (...) да Стерија при том није могао бити оригиналан" мада је „давао печат особене интерпретације"²⁴. Свој предговор о Стеријином *Природном праву* завршава закључком: „У летопису наше правне филозофије и њеног досадашњег развоја Стеријином поглављу, сумње нема, припада истакнуто место и непролазна вредност"²⁵.

Навешћу још једну оцену Стеријиног *Природној праву* садржану у докторској дисертацији Лазара Вркатића *Природно право и његово значење права*. За Стерију каже да је „начинио (...) једну школску, врло употребљиву филозофију права, која је лако писана, без обавезујућих узлета духа и релативно конзервативну"²⁶, а да при том „ништа ново није дао, нити се о томе значајније упитивао"²⁷. Стога Стеријина филозофија права „својом равнодушношћу спрам филозофских питања није могла бити пролегомена за неки озбиљнији напор" па је и „први додир филозофије права и Срба био хладан, што не значи да је и нерелевантан"²⁸.

Да би се дала поузданија оцена о Стеријином *Природном праву* потребно је да се претходно пропитају идејни извори његове филозофскоправне мисли. До сада је дато неколико мериторних оцена.

Проф. Лукић истиче да „Стерија очигледно усваја Кантова гледишта, што се види из многобројних ставова — из одређивања појма права као разграничења сфера слободне делатности, схватања међу-

²⁰ В. Радомир Д. Лукић, *Јован Стерија Поповић — професор Природној праву на Лицеју*, у књизи *Природно право Јована Стерије Поповића*, с. 5.

²¹ Исто, с. 21.

²² В. Данило Н. Баства, *Идеја природној праву код Јована Стерије Поповића*, с. 18—19.

²³ Исто, с. 19, 21.

²⁴ Исто, с. 40.

²⁵ Исто, с. 41.

²⁶ В. Лазар Вркатић, *Природно право и његово значење права*, докторска дисертација, Нови Сад, Правни факултет, 1993, с. 286.

²⁷ Исто, с. 293.

²⁸ Исто, с. 294.

народног права, вечног мира и др.²⁹ Поред тога, сматра проф. Лукић, Стерија је „прихватио много и од њене (историјско-правне школе — М. П.) критике природног права”. То се види и по томе што је он „реалистички подвлачио да, ако природно право и пружа основна непроменљива начела, ипак ова морају бити увек изнова конкретизована позитивним правом, зависно од променљивих историјских околности”³⁰.

Проф. Слободан Перовић у *Уводној речи за друго коло Библиотеке класици југословенског права* каже за Стерију да је „следбеник Канта”, да се „у његовом делу (...) налази простор за читав континуитет те идеје, почев од античке филозофије, преко средњовековне све до немачке класичне”³¹.

Пропитујући Стеријино *Природно право* проф. др Божидар С. Марковић је дошао до закључка да је Стерија „веран следбеник Хуга Гроцијуса”, пошто је у „практичном разуму и друштвеној природи човека” видео изворе природног права³². Истакао је још да код Стерије „кроз његова остала излагања провејавају реалистички и социолошки акценти”³³. Међутим, основно је, што се тиче Стеријиног природног приватног права, да се оно креће у хоризонту Кантове филозофије. Тако се појам приватног права „заснива на слободи и у границама Кантовог категоричког императива”³⁴. И не само то. Проф. Марковић каже да „категорички императив као основни принцип права прати сва Стеријина излагања о појединим установама приватног права”³⁵. У закључку истиче да се Стеријино природно приватно право „заснива тако на учењу Хуга Гроција о природном праву, на рационализму и на Кантовом категоричком императиву. Али при томе у исти ред долазе и реалистички, каузални елементи, друштвена стварност и практични разум”³⁶.

Истражујући *Школе и њивце у првом веку српске цивилистике* проф. Водинелић је констатовао да „немачки утицај доминира у XIX веку, а видан је (и) код Ј. С. Поповића...”³⁷ Он је, такође, истакао да

²⁹ В. Радомир Д. Лукић, наведени предговор у књизи *Природно право Јована Стерије Поповића*, с. 20.

³⁰ Исто, с. 20.

³¹ В. Слободан Перовић, *Уводна реч за друго коло Библиотеке класици југословенског права*, у књизи Јован Стерија Поповић, *Природно право. Рејторика*, с. 10.

³² В. Божидар С. Марковић, *Развој теорије приватног права 1841—1941*, у књизи *Научно наслеђе Правног факултета у Београду*, Београд, Правни факултет, 1994, с. 120.

³³ Исто, с. 120. „... кад каже на пример да је позитивно право условљено потребама народа и опстанком друштва, или кад истиче да је сазнање природног права услов опстанка друштва и људске слободе.”

³⁴ Исто, с. 121.

³⁵ Исто, с. 121.

³⁶ Исто, с. 121.

³⁷ В. Владимир В. Водинелић, *Београдска цивилистика и њено европско окружење. Школе и њивце у првом веку српске цивилистике*, у књизи *Научно наслеђе Правног факултета у Београду 1841—1941*, Београд, Правни факултет, 1994, с. 143—144.

су „до осамдесетих година преовлађивали (...) тонови јуснатурализма”, помињући ту и Стерију³⁸. Стерију убраја и у кантовце и у хегеловце³⁹. Закључује да београдски цивилисти нису имали „удела у пионирским радовима ниједне од европских правних школа: оне су се овде јављале као већ оформљене, после одређене временске дистанце”⁴⁰. Јесу ли наши цивилисти били обични епигони? Главне европске школе утицале су на њих, али „ретко се радило о рецепцији in complexu и о пуком епигонству”⁴¹. По правилу, код истакнутијих цивилиста „није било екстремних и искључивих заступника неке школе”, већ се радило о преузимању „поставки разних учења”, али „никако механички”⁴².

Владимир Грујић, писац веома документоване студије о школско-реформаторском раду Јована Стерије Поповића, истиче да „теоријску основу” Стеријиног *Природног права* чини „филозофија рационализма у нијанси натур-филозофије која се формирала уочи француске грађанске револуције и после ње”⁴³.

Величина једног духовног ствараоца мери с дубином његове мисли. Колико је дубока Стеријина филозофскоправна мисао? Је ли он уопште оригиналан стваралац, или пуки епигон? Да ли је уопште могао створити оригинално, дубоко и свестрано засновано и развијено филозофскоправно учење? Како сам већ истакао, он се до преласка на Лицеј у Крагујевац новембра 1840. године бавио адвокатском делатношћу, а пре тога је био професор латинског језика, а поврх свега књижевник првог реда. Од избора у звање професора Природног права, па до Стеријиног преласка у Крагујевац протекла су свега два месеца. Поред вођења низа спорова и једног личног и врло непријатног са удовицом Анастасијом Калофон⁴⁴, тешко да је било довољно простора за озбиљне филозофскоправне студије. Читање у библиотеци и шетње обалом реке Попрад у „податрањском бисеру”, Кежмарку⁴⁵, за време његових правних студија, нису могле бити озбиљан ослонац за његове филозофскоправне рефлексије. Уосталом, Стерија је био плодан књижевник и главни део времена посвећивао је књижевном стваралаштву. Његова лектира из књижев-

³⁸ Исто, с. 144.

³⁹ Исто, с. 145.

⁴⁰ Исто, с. 145.

⁴¹ Исто, с. 146.

⁴² Исто, с. 146.

⁴³ В. Владимир Грујић, *Школско-реформаторски рад Ј. Стер. Поповића у Србији 1840—1848*, с. 117.

⁴⁴ В. Милан Токин, н. ч. из Гласника Адвокатске коморе за А. П. Војводину, 4/1954, с. 5. „Стерија је купио кућу од удовице Анастасије Калофон па је дошло до спора који се повлачио од 3. априла 1840. па све до 6. новембра исте године, све до уочи Стеријиног одласка у Крагујевац”. Изгледа да је овај спор послужило као повод да Стерија напише рад *Како је Винко Лозић настрадао од зле жене* (који је првобитно објављен у *Српском народном листу*).

⁴⁵ В. Живан Милисавац, *Стерија у Кежмарку*, у књизи *Зборник историје књижевности*, књига 9, *Јован Стерија Поповић*, Београд. САНУ, 1974, с. 496.

ности била је изузетно богата и кретала се „од класичне књижевности, преко најзначајнијих писаца ренесансе, барока и класицизма (Сервантес, Шекспир, Молијер), све до писаца XVIII и XIX века (Стерн, Виланд, Лесинг, Жан Паул, Ифланд, Коцебу и други)”⁴⁶.

Каква је била Стеријина лектира из филозофије права? Да ли је студирао из прве руке и на кога се нарочито угледао? Је ли угледање ишло до некритичког преузимања туђих мисли, без навођења извора?

О Стеријиној филозофскоправној лектури шире су писали Владимир Грујић и проф. Баста. Грујић је истакао да је Стеријина лектира била „обимна и интересантна”⁴⁷. Приликом цитирања појединих дела Стерија даје, каже Грујић, „податке о писцу, наслову књиге, а често о поглављима, месту и годинама издања”. Само су два дела од тридесет једне коришћене књиге без података о години и месту издања. Књиге које је проучавао Стерија припадају XVI, XVII, XVIII и XIX веку. Из XVI века Стерија је навео једну, из XVII века две књиге, из XVIII века осам књига, а из XIX века осамнаест књига, које су објављене у првој четвртини тог века. Стерија је користио књиге и на латинском језику и то девет. Од тих девет књига само су две из XIX века (објављене 1805. и 1824. године).

Док се Грујић задржао на спољашњој страни ствари, проф. Баста је са суштинске стране проучавао Стеријин избор књижевности из природног права. Истакао је да је Стерија одабрао главне представнике нововековног природног права „који су меродавно допринели његовом заснивању, развијању и уобличавању, његовом подизању до ранга систематске филозофскоправне науке”⁴⁸. Од секундарне природноправне књижевности, Стерији су посебно блиски Хуфеланд, Шмалц, Круг, Цајлер, Ротек. Они су, како каже проф. Баста, „уживали његову посебну наклоност”. Ти филозофи, како и Стерија каже, „најбољим путем иду”. Они на принципијелан начин одвајају природно право од морала, мада је ум као темељ практичне филозофије извор и морала и природног права. Стерија је, при том, у класификацији схватања нововековног природног права показао значајне „аналитичке способности”, групишући та схватања „по преовлађујућим обележјима”⁴⁹.

Ако се одбаце нека претеривања, као што су на пример, да је кроз Стеријино филозофскоправно дело изражена идеја не само нововековног природног права, већ и идеја природног права античке и средњовековне филозофије (Слободан Перовић), остаје да је на несумњив начин утврђено да је на Стерију одлучујући утицај имао Кант, уз допунске утицаје Хуга Гроцијуса и појединих представника

⁴⁶ В. Драгиша Живковић, н. д., с. 56.

⁴⁷ В. Владимир Грујић, *Школско-реформаторски рад Ј. Сп. Поповића у Србији 1840—1848*, с. 117.

⁴⁸ В. Данило Н. Баста, *Идеја природног права код Јована Стерије Поповића*, с. 21.

⁴⁹ Исто, с. 21.

историјскоправне школе. Тиме се потврђује већ наведена оцена проф. Водинелића да наши истакнути цивилисти у прошлом веку и правни филозофи нису били пуки епигони. Међутим, још нико није поредио Стеријино *Природно љраво* с радовима Хуфеланда, Шмалца, Круга, Цајлера и Ротека, што је неопходно да се уради. Исто тако, поређења Стеријиног *Природној љрава* с Кантовом филозофијом су само делимично урађена.

Ја сам извршио поређења Стеријиног *Природној љрава* с Кантовим *Метафизичким начелима науке о љраву* и утврдио да у погледу структуре Стеријине филозофије права, одређења централних појмова, али и изведених појмова постоји изузетно висок степен сличности који иде до потпуног преузимања Кантових ставова. То ћу да покажем на неколико примера.

Каква је структура и систематика Стеријиног *Природној љрава*? Оно садржи увод који је од прворазредног значаја за одређење основних филозофскоправних појмова и који се састоји из тринаест параграфа. Садржина осталог текста *Природној љрава* распоређена је на два дела: природно приватно право и природно јавно право. Природно приватно право се дели на безусловно и условно право. Садржина природног приватног безусловног права распоређена је од четрнаестог до тридесет шестог параграфа и има следеће деоне јединице: појам права и његова основа, о првобитним правима, о праву личног постојања, о личној слободи, о природној једнакости, о праву на ствари, о праву према другима, особита урођена права, о праву слободе мисли и о праву на име. Природно приватно условно право састоји се из четири главе. Прва обрађује својину и распоређена је од тридесет седмог до педесет другог параграфа. Од друге главе, о уговору, текст се више не дели по параграфима. Трећа глава, о различитим родовима уговора, садржи ове деоне јединице: о теретним уговорима, о обавезујућим уговорима, жребни уговори, о наследним уговорима. Четврта глава носи назив о начинама да се одрже своја права. Следи додатак о литератури природног права. Саставни део природног приватног права је и природно право друштвено. Оно се састоји из две главе: о општем друштвеном праву и о посебном друштвеном праву. Јавно природно право се састоји из увода и два дела: природно државно право и природно народно право. У уводу су обрађени: појам државе и подела јавног природног права и основни принцип. Саставни део увода је и додатак о литератури природног државног права. Природно државно право се дели на безусловно и условно право. Садржина безусловног природног државног права распоређена је у две књиге. Прва, која носи назив права и дужности владара састоји се из три одсека. У првом одсеку обрађена су права грађанске управе уопште. Други одељак појединачна права грађанског управљања састоји се из два одсека. У првом, општа унутрашња права величанства изложене су у две главе: о праву законодавства и о надзорном и извршном праву величанства. Други одсек се састоји из седам глава. То су: право на оружје (војна

власт), о земаљском праву, о грађанској судској власти, о казненој судској власти, власт над добрима у држави, власт у погледу државних звања и достојанства, правни субјективитет цркве у држави. У трећем одељку обрађене су дужности владооца. У другој књизи обрађена су права и дужности поданика, о народним представницима и правнички начини да се поправи устав, а у другом одељку те књиге, о исељавању и досељавању грађана. Право природно условно састоји се из два одељка. У одељку првом, о владању уопште и о његовим различитим облицима, изложена је материја о монархији, демократији, аристократији, теократији и федеративности. Други одељак садржи излагање о начину на који престаје државна управа. Најзад, природно право народно, поред увода, садржи два одељка. У првом, народно безусловно право, излажу се исконска народна права (о народној слободи, о народној једнакости, о узајамној јавности народа, о народном поверењу, о праву народне својине, о спољној безбедности народа, о правичним уговорима између појединих народа, о праву посланства). Садржина, другог, пак, одељка условно народно право, распоређена је на следеће деоне јединице: о правној одбрани у међународном праву, о рату, савезници у рату, право неутралности, правичан мир и право светског грађанства.

Приређивачи београдског издања Стеријиног *Природној људској праву* направили су више грешака у деоби природног државног права. На стр. 133. они су оделеније II (одељак II) превели са други део, на стр. 141. одсек II (који је у Стеријином рукопису означен погрешно са оделеније II) опет превели са други део, на стр. 165. одељак III су превели са трећи део. Има и других неуједначености. Споран је докле и језик. На пример, на стр. 191. корена народна права су превели са исконска народна права. У Глосару⁵⁰ који је сачинила Љиљана Суботић у новосадском издању *Природној људској праву* Јована Стерије Поповића, на стр. 178. корена (права) су преведена са основна, главна, битна. Тек потом наведена су и значења исконска и урођена права. Пошто се корена права, пример који сам навео, обрађују у оквиру народног безусловног права, језички боље је било користити речи основна народна права, уместо исконска народна права.

Детаљно сам изнео структуру и систематику Стеријиног *Природној људској праву* да би се добила макар елементарна представа о свим питањима која је Стерија обрадио. Његово *Природно људско право* практично покрива област теорије права, приватног права, теорије државе и међународног права, што је у свом раду о Стерији констатовао и проф. Лукић⁵¹.

Имајући у виду структуру и систематику Стеријиног *Природној људској праву* проф. Баста је приметно да је „његова раздеоба (...) једностав-

⁵⁰ В. Љиљана Суботић, *Глосар* (речник мање познатих речи, архаизама и славенизама), у књизи *Природно људско право Јована Стерије Поповића*, с. 175—188.

⁵¹ В. Радомир Д. Лукић, наведени предговор, у књизи *Природно људско право Јована Стерије Поповића*, с. 6.

на и прегледна⁵². Питање је, међутим, јесу ли наведене структуре и систематика изворно Стеријине или су преузете? Увидом у *Метафизичку морала* Имануела Канта и то њен први део „Метафизичка начела науке о праву“ утврдио сам следеће. Кантова *Метафизичка начела науке о праву*, поред увода (у метафизичку морала и у науку о праву) садрже два дела. Први део науке о праву је приватно право, а други део јавно право. Јавно се, пак, право дели на државно право, међународно право и космополитско право.

Очито је да је Стерија у основи прихватио Кантову глобалну поделу природног права. То што у *Метафизичким начелима науке о праву*, постоји и космополитско право, са издвојеним насловом и као посебна деона јединица равноправна државном и међународном праву, као „право, уколико се односи на могуће уједињавање свих народа у сврху извесних општих закона њиховог могућег саобраћаја“⁵³, док дела с тим рангом код Стерије нема, не треба да нас поколеба. Јер, Стерија у оквиру условног народног права, као последњи наслов тог одељка има право светског грађанства. Да је ту Стерија мислио на космополитско право, у то не може бити никакве сумње пошто је у документарној напомени, која прати тај наслов написао космополитско право.

Суштину космополитског права Стерија изражава сасвим слично Канту: „Када се претпостави да сваки појединачан народ по свим наведеним начелима поштује не само своја, него и уопште права свих, и када тако саображава своје односе да се услед његове активности никоме не нанесе увреда, онда разум представља свет као скуп слободних и моралних бића која заједно хитају према обрасцу човечности.“⁵⁴

У склопу космополитског права, и код Канта и код Стерије, наша је место идеја вечног мира. У закључку о космополитском праву, Кант каже: „Морално-практички ум, пак, изриче у нама свој неодољиви вето: *не требало да буде раја*; ни оног између мене и тебе у природном стању, нити између нас као држава, које су, мада изнутра у законитом, споља (у међусобном односу) ипак у незаконском стању; — јер то није начин на који свако треба да тражи своје право. Дакле, није више питање: да ли је вечни мир ствар или бесмислица и да ли се у нашем теорисјком суду не варамо ако прихватимо оно право, него морамо тако делати као да ствар јесте, а она можда и није, у правцу њеног образложења и оне конституције која нам се за то чини најподеснијом (можда републиканизам свих држава укупно), да бисмо довели до њега и начинили крај опаком вођењу рата, за које су као главну сврху до сада све државе без изузетка

⁵² В. Данило Н. Баста, *Идеја природног права код Јована Стерије Поповића*, с. 22.

⁵³ В. Имануел Кант, *Метафизика морала*, превела с немачког Душица Гутеша, редактор превода Данило Н. Баста, Сремски Карловци—Нови Сад, Издавачка књижарница Зорана Стојановића, 1993, с. 153.

⁵⁴ В. Јован Стерија Поповић, *Природно право. Рејторика*, с. 204.

учиниле своје унутрашње припреме.”⁵⁵ За то „опште и трајно заснивање мира”, Кант каже да „не чини само један део него читаву крајњу сврху правне науке у границама самога ума”⁵⁶. Ништа не мари ако би идеја вечног мира „остала увек пуста жеља, ми се ипак не варамо прихватањем максиме да непрестано делујемо у том правцу”⁵⁷.

Стерија прихвата Кантову идеју светског мира, користећи се изразом „образац о вечном миру”⁵⁸. Сматра да „премда ова мисао стоји далеко од стварности, ипак није немогућа, прво због тога што се људска природа може усавршити, а друго, зато што човечанство јако напредује ка душевном пунолетству”⁵⁹.

Стерија није само преузео глобалну поделу природног права из Кантових *Метафизичких начела науке о праву*. Он је преузимао и многе Кантове субкласификације правних појмова. Тако, на пример, у параграфу 22. говорећи о првобитним правима, Стерија каже: „Наша права, придодата спољашњим поступцима, односе се или на какву ствар или на лице, па су, одатле права или лична или стварна”⁶⁰. Стерија издваја и трећу категорију првобитних права коју назива личностварним — „личностварним називало би се такво право када би се ствар сматрала за лице”⁶¹. Кант, пак, при крају параграфа 10. који се односи на општи принцип спољашњег стицања дели права и „према форми (начину стицања)” на стварна права, лична права и стварнолична права⁶², а у параграфу 22. говори о „личном праву на стваран начин”. Одређује га овако: „То право јесте право поседа неког спољашњег предмета као *сйвари* и његове употребе као *особе*”⁶³.

Навешћу више питања која обрађује Кант у својим *Метафизичким начелима науке о праву* које Стерија преузима или се у високом степену на Канта угледа: однос права и морала, појам слободе, особа и ствар, природни и позитивни закон, категорички императив, шта је правна наука, шта је право, шта је праведна радња, шта је неправедна радња, природно и позитивно право, праправо, подела природног права на приватно и јавно, закон допуштености, правно стање, природно стање, принцип спољашњег стицања, шта је стварно право, умни основ стицања, уговор, врсте уговора, одржај и застареване, наслеђивање, правно стање и грађанско друштво, прелази из природног стања у правно стање, појам јавног права, врсте власти, држављани, првобитни контракт „као акт којим се сам народ конституише

⁵⁵ В. Имануел Кант, н. д., с. 155.

⁵⁶ Исто, с. 156.

⁵⁷ Исто, с. 155.

⁵⁸ В. Јован Стерија Поповић, *Природно право. Реторика*, с. 205.

⁵⁹ Исто, с. 205.

⁶⁰ Исто, с. 65.

⁶¹ Исто, 65.

⁶² В. Имануел Кант, н. д., с. 62.

⁶³ Исто, с. 78.

у државу”, уговор о покоравану народа држави, одсуство права на побуну, право надзора, расподела служби и части, сврха казне, врсте држава, итд.

Неопходне су, дакле, пажљиве анализе и поређења сваког параграфа Стеријиног *Природној љрава* и сваког Стеријиног става с Кантовим *Метифизичким начелима науке о љраву*, али и са другим његовим на право односећим се списима, као и са нововековним делима која припадају секундарној природноправној књижевности, да би се утврдило шта је Стеријино, а шта је туђе.

Важно је, међутим, да се истакне да је Стерија студирао Кантову филозофију у оригиналу, пошто је одлично владао немачким језиком, а по свему судећи исто се односио и према секундарној природноправној књижевности. Битно је, такође, да се подвуче да је он дубоко схватао дух Кантове филозофије и Кантове филозофије права. Стерија је тачно уочио да Кантово природно право није традиционално природно право. Заправо с Кантом почиње разарање идеје природног права да би с Хегелом природно право било потпуно превладано. Зато Стерија и каже, мислећи на „правну науку у филозофском смислу” да се „може назвати и филозофским правословљем или филозофијом права, а уобичајени назив је природно право”⁶⁴. Отуда је и „првенствени циљ” филозофије права „тачно и систематско познавање природних или умом постављених права и дужности као услова спољне слободе и друштвеног заједничког постојања људи”⁶⁵.

Да је Стерија преузео Кантов појам права показали су већ и други писци, а најбоље проф. Баста, у свом предговору београдског издања Стеријиног *Природној љрава*. Он каже: „Онако како га је Стерија дефинисао, општи појам права је одређен изразито кантовски. Својом критичком и трансценденталном филозофијом Кант је онај кога се Стерија у својим природноправним настојањима највећма држао. Не може бити сумње у то да је читаво Стеријино *Природно љраво* прожето кантовским духом. Што је посебно важно, Кантов траг се највише препознаје управо на оним местима која се могу сматрати најзначајнијим. Тако је и са самим појмом права. Он је код Стерије дат у истом оном смеру и са истом оном тежњом као и у првом делу Кантове *Метифизике морала*, тј. *Метифизичким начелима науке о љраву*.”⁶⁶

Да се критички процењују Стеријине идеје на пример о слободи и друге нема смисла, јер би то морао бити критички обрачун с Кантом. Кантово одређење слободе је разумско одређење које не може да пређе Рубикон либерализма. Кант слободи прилази споља. Испада да је граница моје слободе туђа слобода. Суштински он

⁶⁴ В. Јован Стерија Поповић, *Природно љраво*. *Рейторика*, с. 48.

⁶⁵ Исто, с. 50.

⁶⁶ В. Данило Н. Баста, *Идеја љриродној љрава код Јована Стерије Поповића*, с. 34.

одређује слободу као ограничену самовољу. Кант о слободи није видео оно што је супстанцијално, што ће тек урадити, свако на свој начин, Хегел и Маркс.

Да закључим. Јован Стерија Поповић није био оригиналан правни филозоф. Ипак његове заслуге и за филозофију права у Срба и за изучавање филозофије права на Правном факултету су огромне. Он је веома заслужан за трансфер Кантових филозофскоправних идеја. Кантове филозофскоправне идеје пренете су у Србију додуше са закашњењем, али то није кривица Стеријина. Стерија је, такође, веома заслужан за школско дисциплинарно инаугурирање филозофије права на првој високошколској установи у Срба, Лицеју у Крагујевцу и Београду. Сада је, заједничким подухватом Матице српске, Српске академије наука и уметности и Адвокатске коморе Војводине, Стеријино *Природно право* учињено доступним јавности после више од сто педесет година од свог настанка.

STERIJA'S „NATURAL LAW”

Dr Milijan Popović

Summary

The author studies the sources, models, structure and systematics of Sterija's *Natural Law*. He concludes that Kant had the crucial influence on Sterija and that Sterija was not an original law philosopher, although he had huge merits for the study of law philosophy.

Key words: Sterija, Kant, natural law, philosophy of law, sources, philosophical models.

Др Гордана Вукадиновић
 професор Правног факултета у Новом Саду

„ПРИРОДНО ПРАВО” ЈОВАНА СТЕРИЈЕ ПОПОВИЋА*

САЖЕТАК: Јован Стерија Поповић, први професор права на крагујевачком Лицеју, наставу је почео 1. децембра 1840. године уводним предавањем из природног права. У складу са схватањем и терминологијом свог времена Стерија разликује позитивно и природно право. Позитивно право зависи од законодавчеве воље која је условљена потребама народа, променљива и произвољна, док је природно право непроменљиво и од општег важења.

Кључне речи: Стерија, природно и позитивно право, рационализам, идеја друштвености, космополитско право.

Нема ничег изненађујућег што се промоција књиге *Природно право* Јована Стерије Поповића (Нови Сад, Матица српска, 1995, 188) одржава баш овде, у Адвокатској комори у Новом Саду. Јер се наша савремена политичкоправна мисао, са идејом природног права зачала на овоме, војвођанском тлу. Просвећени војвођански Срби већ крајем 18. века (Павле Булинац, Петар Стојшић, Ефрем Лазаревић) заступају природноправна схватања, да би током 19. века природноправна идеја дошла до пуног замаха у делима Лазара Војновића, Доситеја Обрадовића, Теодора Филиповића, знаног као Божидар Грујовић, Јована Филиповића, адвоката, који у својој 21. години 1839. штампа нашу прву *Философију права*¹, Јована Стејића, Јована Хацића, Димитрија Давидовића, Димитрија Матића и многих других.

* Рад примљен: 18. I 1996.

¹ *Философија права Јована Филиповића* из 1839, Ниш 1994, 145 (приредили за штампу и сачинили предговор Миролуб Симић и Драган-Петар Николић).

У овој плејади значајно место припада Јовану Стерији Поповићу, знаменитом књижевнику, угледном вршачком адвокату, професору природног права на Лицеју, једном од покретача и сарадника Друштва српске словесности. То што је књига *Природно право* у изворном језику могла угледати светлост дана, заслуга је, пре свега, професора др Љиљане Суботић која је учинила неопходне корекције и транскрипцију, као и Адвокатске коморе Војводине.²

У самом наслову књиге, мудро сроченом, читава је њена садржинска срж. Заправо, на почетку правних студија, у хатишерифској Србији 1841. године Стерија је био међу првим професорима Правословног одељења Лицеја у Крагујевцу, на предмету Природно право, оно што се данас назива Увод у право, Теорија државе и права, дакле општа наука о праву и држави. Тако је, правничко образовање почело у знаку традиције нововековног природног права и његових крупних тековина, а не на основи и у смеру правног позитивизма, што сигурно служи на част његовим оснивачима.³

Темељна питања и кључни одговори стичу се око специфичног поимања природног права. Природно право, за Стерију, није неко објективно људском постојању трансцендентно право које се у позитивном праву остварује свеопштом неумитношћу. Стерија природно право изводи из природе човека, а човек је осећајно и умно створење. У следству својих чула стално тежи добру и благодању, док као умно биће подлеже законима разума. Ево у прилог једног Стеријиног стиха: „Други дух времена, мисли пораба друге: али је човек једнак са страстима, вољом и тежњом”. Човек се може одати примамљивости својих осећаја, али је такође у стању да их потчини уму и угуши их. Дакле, он је у стању да „посредством свога ума хоће или неће, да чини или не чини, једном речју он има своју вољу, он је слободан” (*Природно право*, 35).

За Стерију је једино главно уробоено, неотуђиво право, којег назива праправом, правом личности — право на одржавање свог личног достојанства као моралног бића. Ово праправо претходи свим другим правима. Слобода припада човеку као осећајно умном створењу, као део праправа. Разлажући исконско право на саставне делове, Стерија указује на три посебна природна права: право личног постојања, личне слободе и личне једнакости (42).

² Готово истовремено објављено је Стеријино *Природно право* (које је на савремени језик пренела Татјана Суботин-Голубовић) и *Реторика* у издању Службеног листа СРЈ, Београд, 1995.

³ Баста Д.: *Право и слобода*, Ср. Карловци, Нови Сад, 1994, 216. и даље. „Узме ли се у обзир карактер тог духа, великим делом слободарски, постаће јасно да је својим предавањима Јован Стерија Поповић ширно код нас просторе ономе што би се могло назвати *либералном јуриспруденцијом* с њеном особеном правном аксиологијом. Томе треба додати и ово: Стеријино *Природно право* остаје потврда високе свести о неопходној потреби да изучавање писца и истраживање правника буду засновани на филозофији права, на обухватној перспективи коју је једино она кадра да пружи” (Исто).

Стерија је доследни рационалиста, потврђује се да је верни следбеник Хуга Гроцијуса који сматра да треба поступати онако као што те разум и друштвена природа учи. Основни проблем пред којим право стоји јесте проблем спољашње слободе и њене организације у заједници, јер насупрот њој стоји стешњивање, односно ограничавање и власт (44). По природном праву слобода је могућа једино ако је ограничена, тј. ако не задире у исту слободу свих других. Слобода се састоји у могућности да се рад толико распростире, да се не наноси штета другом, а неограничена слобода припада човеку само у правничком кругу слободе деловања. Једнакост као другу вредност Стерија не одваја од слободе. Те две вредности једна другу омогућавају и претпостављају. Природна једнакост није апсолутна јер се биолошке јединке међусобно ипак разликују, али нико ко се сматра човеком не може имати већа права од других. Тако Стерија, иако своди једнакост на једнакост у правима и обавезама, не остаје само у оквиру модела правне једнакости, јер саму једнакост тесно повезује са достојанством, с човечношћу. „Практична једнакост, дакле, састоји се у том да се сваки човек сматра, да се код сваког чувственоумног створења човечество почитује, и његово суштество не презире, да се она права његова, која се отуђити не могу не вребају, једним словом, да нико неће преимућство, него ли му је правично дозвољено, себи не придаје” (45).

Стерија, као и остали поборници природноправног схватања, сматра природно право темељем свих закона, односно позитивног права које зависи од воље законодавца и условљено је потребама народа.

Поред рационалности, у Стеријином делу идеја друштвености заузима значајно место. Недвосмислен је његов став да је праву сврха заштита и развитак живота појединца и друштвене заједнице. Ове циљеве и критеријум праведног и неправедног, као и Стерија, од својих најранијих радова до данас заступа и професор Божићар С. Марковић, доајен наше правнофилозофске мисли. На Стеријином путу стоји и наш плодни правни писац и познати правни мислилац, професор Слободан Перовић са хексагоном природних права, заснивајући природно право на јединству умног и чулног. А да би право било више праведно, потребно је више умности а мање чулности. Речено је само део промена у нашој правној теорији које би се могле означити као ренесанса идеје природног права.⁴

За разумевање Стеријиног схватања природног права битна је идеја о јединственом природном праву које би важило за све људе. Да је по убеђењу космополита, види се и по томе што са великим жаром брани став о космополитском праву, „праву светског грађанства” како га он назива. Тако када се претпостави да сваки појединачан народ поштује не само своје право, него уопште права свих,

⁴ В. наш рад *Повратак школи природној права*, *Архив за правне и друштвене науке*, 1996, бр. 1—3, 109—117.

онда разум представља свет као скуп слободних и моралних бића која заједно хитају према обрасцу човечности. Када се, дакле, правда утемељи међу свим народима који живе на земљи, чим се свака држава постара да право и правда јединствено владају и то како у погледу домаћег живота, тако и у спољашњих односа међу људима. Разумљиво, тако сви људи представљају као да су скупљени и повезани у циљу одржавања права. Тада се и само међународно право уздиже на ниво светског или космополитског права, по коме сваки човек не само да је члан свога народа, него и члан целог друштва које живи на земљи. Због тога Стерија инсистира да цело човечанство тада постаје, у мислима, целина повезана правима и дужности-ма, која има толико делића колико је на свету постојећих држава. Међутим, и сам је свестан да је ова идеја веома далеко од стварности, закључује да овај вечити мир, описан у песмама стихотвораца као златни век, остаје најлепши задатак за човечанство (170).

Иако је Стерија био претежно и нарочито под утицајем немачке доктрине из првих деценија 19. века, ипак поред става да је позитивно право условљено потребама народа и захтев да је сазнање природног права услов опстанка друштва, говоре да у Стеријином делу провејава реалистички и социолошки метод. Једном речју, природно-правно схватање Стеријино засновано је на идејама Х. Гроцијуса, рационализму, Кантовом категоричком императиву, при чему долазе до изражаја и каузално реалистички елементи.⁵

Што се тиче студија написаних о Стерији, са сигурношћу се може рећи да је о њему доста писано „као о оцу нашег позоришта” (С. Јовановић),⁶ „српском Молијеру, првом модерном литерати” (Т. Остојић),⁷ „као о савести једне епохе” (Ж. Милисавац).⁸ И стихови Жарка Васиљевића да нам „нико неће веровати да смо живели, волели и викали у помоћ” испевани су Стерији у част. Међутим, Стерија је мало познат као правни писац. Један од разлога налазимо и у томе што неких дела нема из пописа предатих рукописа Матици српској 1877. године као, на пример, *О ђраћанском ђраву* и не зна се ако он и постоји, где би се могао налазити. Затим, неки списи нису ни публиковани као на пример *О сѣарим законима срѣским*, а на штампање *Природној ђрава* чекали смо пуне 154 године.

Сада је најзначајније правнофилозофско дело *Природно ђраво* Јована Стерије Поповића пред нама. Када обележавамо 190 година

⁵ Бројни цитати упечатљиво говоре да је Стерија изузетно добро познавао природноправну литературу не само тадашњу, савремену. Нека схватања која је прекрио вео заборава (Карл Хајнрих Лудвиг Пелиц, Франц фон Цајлер, Карл фон Ратуц и др.), већ и идеје и из њих изведене теорије оних горостаса чија мишљења представљају трајну тековину правне филозофије као што су: Гроцијус, Хобс, Пуфендорф, Кант, Фихте, Шелинг, Хегел и др.

⁶ Јовановић, С.: *Из историје књижевности*, 1991, књ. I, 1903.

⁷ Остојић, Т.: *О Јовану Стерији Поповићу, Лейолис Мајлаце срѣске*, 1907, св. 1, 9.

⁸ Милисавац, Ж.: *Савест једне епохе — Студије о Јовану Стерији Поповићу*, Нови Сад, 1956.

Стеријиног рођења и 140 година од његове смрти, а ову штампану књигу предајемо садашњим генерацијама укупног правничког света, можемо се сетити речи Мирослава Антића:

*„Ништа не може бити толико ново и неочекивано
да не би одмах било и препознато.
И ништа не може бити толико древно и преживело
да се не може поново назвати открићем.“*

„NATURAL LAW” OF JOVAN STERIJA POPOVIĆ

Dr Gordana Vukadinović

Summary

Sterija, the first high school professor in Kragujevac, gave his introductory lecture of natural law on December 1-st in the year 1840. According to the understanding and terminology of his epoch Sterija differentiates positive from natural law. The positive law depends on lawgiver's will, is variable and arbitrary. The natural law is unchangeable and has universal validity.

Key words: Sterija, natural and positive law, rationalism, idea of society, cosmopolite law.

Филиј Филиповић

адвокатски приправник у Инџији

О НАЗИВУ „АКЦИОНАРСКО ДРУШТВО“*

Након дугог одлагања Савезна скупштина коначно је усвојила нови Закон о предузећима. Сем што детаљним регулисањем стандардизованих типова трговачких друштава, иманентних европском континенталном праву, превазилази конфузно стање успостављено претходним Законом о предузећима из 1988, нови Закон у односу на стари доноси и битне терминолошке измене које се тичу назива трговачких друштава. Досадашња друштва са неограниченом солидарном одговорношћу чланова (н. сол. о.) постају ортачка друштва (о. д.), а деоничка друштва (д. д.) мењају назив у акционарска друштва (а. д.). Овом приликом скренуо бих пажњу на последњу измену.

Разлог промене назива деоничког друштва изгледа да лежи у враћању изразима устаљеним у нашој пословној пракси. Јер, на просторима које данас обухвата Савезна Република Југославија (изузев Војводине), све до 1988 (а имајући у виду да у време социјалистичког уређења нису постојала трговачка друштва), користио се назив „акција“/„акционарско друштво“ који је уведен Законом о акционарским друштвима Краљевине Србије из 1886. Вероватно је стога овај термин сматран примеренијим српском језику и правној традицији, док је назив „деоница“/„деоничко друштво“ више везиван за хрватску терминологију, па је и ово истицано као аргументат за промену назива. Колико је то заиста засновано и да ли су прихваћена решења одговарајућа?

Реч „деоница“ у потпуности одговара појму који означава а очигледно је и оригиналан термин српског језика. У његовом корену је реч „део“ а деоница управо и јесте *удео* у основном капиталу таквог типа трговачког друштва. Колико ми је познато, у хрватској

* Рад примљен: 22. V 1996.

варијанти користи се назив „dionica”/„dioničko društvo” (тако, хрватско-угарски Трговачки закон из 1885. говори о „družtvu dioničarskom”). Према томе, ако је то неком битно, разлика је уочљива. Уосталом, и нацрт Трговачког закона за Краљевину Југославију из 1937, који, додуше, никада није ступио на снагу, али је служио као узор за израду и старог и новог Закона о предузећима, такође користи израз „деоница”/„деоничко друштво”.

Реч „акција” пак, страног је порекла (франц. action, итал. azione, нем. Aktie). То, наравно, није никакав разлог против употребе овог термина. У нашој пословној пракси и праву (као и у другим земљама) прихватају се страни изрази (know-how, инжењеринг, лизинг, франшизинг, факторинг, draw-back, рампласман итд.) и треба их очекивати све више. Сам термин „акција” дакле, није споран, али израз „акционарско друштво” није адекватан да укаже на праву природу датог типа трговачког друштва. Према традиционалној класификацији, трговачка друштва се деле на *друштва лица*, у која убрајамо ортачка друштва и командитна друштва, и *друштва капитал*, где спадају друштва са ограниченом одговорношћу и акционарска друштва. Код првих преовлађује персонални моменат а код других капитал. Стога су код друштава лица битна лична својства чланова. Они се и удружују на темељу међусобног поверења а својим улозима не могу располагати без сагласности осталих чланова. Насупрот њима, код друштава капитала, чији је типичан облик и ово о којем расправљамо, централно место има главница одн. капитал. Лична својства чланова друштва су неважна. Акције су хартије од вредности на доносиоца (углавном), те се лако преносе простом грађанскоправном традицијом. Број акционара је неограничен, они су анонимуси чији утицај на друштво зависи искључиво од њиховог удела у капиталу. Наведене карактеристике овог типа трговачког друштва јасно се наглашавају у називима прихваћеним у различитим правима. Они указују или на акције (у смислу удела) као примарни елеменат оваквих друштава (тако, у немачком праву: Aktiengesellschaft (AG), у италијанском праву: società per azioni (S. p. a.), или пак, потенцирају на неважности (анонимности) личности чланова друштва /тако, у француском праву: société anonyme (S. A.), одн. у шпанском праву: sociedad anónima (S. A.)/.

До сада коришћен назив у нашем праву — деоничко друштво — веома егзактно показује колико и наизглед ситни детаљи могу да доведу до опозиције коришћеног израза са појмом којег објашњава. Наиме, често смо могли чути или прочитати нешто о *деоничарском* друштву. Зашто је овај израз погрешан? Управо стога што је придев „деоничарско” изведен из именице „деоничар”. Као што смо видели, личност члана (деоничар) није битна одредница овог друштва. Напротив, придев „деоничко” изведен је из именице „деоница” која, у значењу удела у капиталу друштва, представља битну категорију овакве врсте трговачког друштва.

Зато и израз „акционарско друштво” није подобан да изрази суштину правне конструкције о којој говоримо. Јер, придев „акционарско” деривиран је из именице „акционар”, те би се могло закључити да је управо акционар, одн. члан овог друштва, дакле *лице*, централна категорија ове институције, што је потпуно погрешно будући да је реч о најчистијем облику друштва капитала. Другачије речено, за овај тип друштва није од пресудног значаја то што је оно асоцијација акционара, већ што се његов капитал формира издавањем акција. Уколико је прихваћен термин „акција” онда би одговарајући назив таквом друштву морао да се изведе директно из те речи, па би гласио или „акцијско друштво” или „друштво на акције”.¹

Чини се да су аутори законског текста, регулишући сложену и обимну материју компанијског права, занемарили овај детаљ и једноставно прихватили већ традиционални назив — акционарско друштво. Можда се сматрало да овај термин због његове дуге употребе не треба мењати без обзира колико погрешан био. У сваком случају, тиме је један неадекватан израз, изгледа дефинитивно, потврђен у нашој правној терминологији, чија је непрецизност, на жалост, такође традиционална.

¹ Трговачки закон Кнежевине Србије познавао је „ортаклук безимени”.

ЗБИРКА ПРОПИСА О ОРГАНИЗАЦИЈИ ПРАВОСУЂА*

(Приређивач проф. др Момчило Грубач; „Службени гласник”, Београд, 1996)

Динамичан развој нашег правног система, поред низа других последица, води и све тежем сналажењу у шуми често мењаних и допуњаваних прописа, који нису увек благовремено пропраћени прецишћеним текстовима. Осим тога, информисаност о стању регулативе у некој области отежава и подељеност нормативних компетенција на релацији федерација — републике, као и учешће у њој широког круга правних аката најразличитијег ранга, који уз то нису увек међусобно усаглашени. Отуда појачана потреба теорије и праксе за збиркама прописа којима ће се пружити обједињена слика серије законодавних захвата у неком подручју. У том светлу треба видети значај недавно објављене *Збирке прописа о организацији правосуђа* са кратким коментарима проф. др Момчила Грубача у издању „Службеног гласника” из Београда. Попуњавањем празнине која је у том смислу постојала у области правосудног организационог права, истовремено је скренута пажња научне и стручне јавности на значај и обим ове важне и до сада неоправдано занемариване гране права. Управо због тога овај издавачки подухват заслужује посебну похвалу.

Збирка садржи више од 1200 чланова обухваћених у 24 различита правна акта. Материја је подељена у три дела. У првом и најобимнијем делу, у оквиру прописа о организацији судова дале су уставне одредбе о судовима, Закон о Савезном суду, Закон о судовима Србије и Црне Горе, Закон о војним судовима, Закон о службеној употреби језика и писма, Закон о правосудном испиту, Закон о условима за обављање послова вештачења, Уредба о накнади трошкова у судским поступцима, Одлука о накнадама и наградама судијама поротницима, Правилник о унутрашњем пословању судова (Судски пословник), Правилник о оријентационим мерилима за одређивање потребног броја судија и других запослених у општинским и окружним судовима, као и у привредним судовима, Правилник о сталним

* Рад примљен: 12. IV 1996.

судским тумачима и Одлука о броју судија и судија поротника у судовима.

Други део је посвећен организацији јавног (државног) тужилаштва, и у њему су се нашли, поред уставних одредаба, Закон о Савезном државном тужиоцу, Закон о јавном тужилаштву Србије, Закон о државном тужиоцу Црне Горе, Закон о војном тужиоцу, Правилник о пословању и вођењу евиденције у јавном тужилаштву и Одлука о броју заменика јавних тужилаца.

Најзад, у трећем делу су одредбе о адвокатури (уставне и одредбе Закона о адвокатури и служби правне помоћи Србије). То је уједино и једини сегмент организације правосуђа који је остао незахваћен реформом. Но, промене и овде треба очекивати, с обзиром на постигнуту сагласност републичких скупштина да се адвокатура, која је иначе у законодавној компетенцији република, сагласно одредби члана 79. Устава СРЈ, уреди савезним законом јединственим за целу земљу.

Поред кратких објашњења, примедби и упућивања на везу са другим прописима, које налазимо уз поједине одредбе, од велике је користи и опширан предговор приређивача, у коме је дат критички преглед реформи извршених у процесу усаглашавања са новим Уставом. Тако се констатује да нови закони о судовима, и поред позитивних промена, нису до краја обезбедили начело судске независности као основни принцип организације правосуђа, па и правне државе уопште. На удару критике су, пре свега, законске одредбе о избору и разрешењу судија. Како Народна скупштина није најпогодније место за селекцију стручних и независних судија, проф. Грубач се залаже за један „компетентнији, политички неутралнији, независан и самосталан државни орган, одвојен од извршне, парламентарне и политичке власти, састављен од афирмисаних и угледних правника који својим знањем, искуством и личношћу гарантују добро, објективно и стручно” обављање посла. Најозбиљнији приговор у вези са поступком разрешења односи се на статус судије који нема скоро никаквих права. Коректан поступак разрешења, према проф. Грубачу, захтевао би право на саслушање судије у свим случајевима разрешења а не само због нестручног и несавесног вршења судијске дужности, присуство седници Врховног суда на којој се утврђују разлози за разрешење, упознавање са списима и доказима, право на одбрану, непосредно или преко стручног браниоца, право на упознавање са налазом Врховног суда пре достављања Народној скупштини, право приговора итд. Уочена је и могућност злоупотреба иницијативе за разрешење судија, уколико се она налази у рукама министра правде, скупштинског одбора, односно странака и њихових пуномоћника у поступку пред Савезним судом. Даље, истакнута је неоправдана разлика у решавању кривичног процесног имунитета у две републике, као и непотпуно и неадекватно регулисана материја судија поротника.

Ни нова регулатива јавног (државног) тужилаштва, према проф. Грубачу, није задовољавајућа. Тако падају у очи бројна, неоправдано различита решења у Србији и Црној Гори, која доприносе разбијању организационог јединства правосуђа и смањењу његове ефикасности. Међу кључним питањима која захтевају поновно преиспитивање су: однос јавног тужилаштва према другим органима власти, нарочито извршне, с обзиром на тренутно испољене екстремне тенденције скоро потпуног изједначавања са судом (Србија) и деградирања у обичан орган извршне власти (Црна Гора); интерна хијерархијска структура; одговорност и принципипјелно одређивање функција јавног тужилаштва (с обзиром на нову обавезу заступања државе у имовинскоправним односима, коју има у Црној Гори).

Уверени смо да ће ова збирка представљати значајну олакшицу запосленима у области правосуђа, и да ће критичке примедбе и конструктивни предлози приређивача пробити пут до законодавца у једној од наредних реформи.

Мр Снежана Циљер
асистент Правног факултета
у Новом Саду

Др Жељко Фајфрић

адвокат у Шиду

ПРВИ САВЕЗ ЈУГОСЛОВЕНСКИХ АДВОКАТСКИХ КОМОРА*

Редовне Скупштине Савеза адвокатских комора Краљевине Југославије у периоду 1930—1940. године

У својој веома прегледној књизи *Адвокаатура (Огледи и есеји)* наш колега Милорад Ботић се у делу где се описивао историјат адвокатури (на стр. 177—183) бавио и првим Савезом југословенских адвоката. У оквиру тога описано је и како је дошло до формирања Савеза адвокатских комора Краљевине Југославије, а описани су и остали догађаји који су били интересантни за адвокатуру тога доба. Милорад Ботић, полазећи од потреба материје коју је обрађивао, није улазио у детаље описујући десет редовних Скупштина Савеза које су одржане у периоду од 1930. до 1940. године, наводећи само године и места где су Скупштине одржане, као и најинтересантније одлуке које су на њима донете. У жељи да то допуним обрадио сам Конститутивну скупштину Савеза и десет редовних Скупштина које је Савез имао, али не упуштајући се у анализу одлука које су тада донесене или анализу догађаја који су пратили те Скупштине. Сматрао сам то непотребним јер време је учинило своје и за нас је такав приступ данас безначајан изузев у неким историјским расправама, што овај чланак сигурно није. Ја сам се определио углавном само на то да допуним оно што је Ботић већ обрадио уз убацивање понеких цртица које ће чланак учинити не само интересантнијим већ приказати људе из онога доба животнијим и у много чему сличним данашњим.

* Рад примљен: 1. VIII 1995.

*Конститутивна Скупштина Савеза адвокатских комора
Краљевине Југославије*

Одржана је 27. 04. 1930. године у Београду. Скупштину је отворио Обрад Благојевић, председник Адвокатске коморе у Београду. Били су присутни представници Адвокатских комора из Загреба, Љубљане, Сплита, Новог Сада, Сарајева, Подгорице, Скопља и Београда.

Прва тачка дневног реда је била закључак о оснивању Савеза адвокатских комора Краљевине Југославије. Друга тачка је била доношење Пословника Савеза адвокатских комора (пројекат Пословника је израдила Адвокатска комора у Загребу). Истовремено са доношењем Пословника за председника Савеза адвокатских комора Краљевине Југославије изабран је Обрад Благојевић (председник Адвокатске коморе у Београду).

Пословник Савеза адвокатских комора предвидео је да Савез представља заједницу адвоката која има задатак да штити заједничка права и интересе свих адвоката у новоствореној држави. Све коморе су успеле да сачувају своју аутономију тако да није било превласти већих комора над оним мањим, а што је нарочито наглашено кроз члан 3. Пословника. Ни у односу између комора није било никаквог мајоризовања, а Пословник није предвидео никакву санкцију према појединим коморама за случај неизвршавања закључака Скупштине Савеза. Санкција је била само морална. Да је сврха Савеза да координира, а не субординира јасно је речено управо кроз члан 3. Пословника: „Сврха је Савеза да координира и у случајевима потребе концентрише рад итд...”. Седиште Савеза није било фиксирано као ни седиште одржавања Скупштине или председника Савеза. „Савезу је седиште у оном граду, који одреди Скупштина Савеза, али увек мора бити у седишту које од Адвокатских комора” (члан 2).

Органи Савеза су били Скупштина, Пословни одбор и председник. Редовна Скупштина се одржавала једном годишње, а на захтев најмање три коморе или половине свих изасланика одржавала се ванредна Скупштина Савеза. Скупштину су сачињавали председници појединих комора и њихови изасланици. Одлука се доносила гласовима већине чланова Скупштине, а гласало се јавно. Извршни орган Скупштине Савеза је био Пословни одбор којег чине председници свих Комора. Он се састаје непосредно пре и после Скупштине, али и по потреби. Сам рад Пословног одбора је замишљен веома еластично, тако да се о појединим питањима могло одлучивати и писменим путем. Председник би писмом обавестио сваког члана Пословног одбора о предлогу са образложењем и ако обавештени члан не одговори на овакво писмо сматра се да се сложио са предлогом (члан 11. Пословника).

Председник Савеза бива биран од стране редовне Скупштине Савеза и то на време од годину дана. Сви остали председници поје-

диних комора се већ самим својим положајем сматрају потпредседницима Савеза.

Даљња (трећа) тачка дневног реда је била: „Питање једнообразног осигурања адвоката у целој земљи”. Четврта тачка је „Питање трошковника и тарифа”. Пета тачка гласи: „Питање представљања нашег реда код Међународног савеза адвоката”. Шеста тачка је „Измене закона о адвокатима”. Око ове тачке развила се нешто дужа дискусија, а највише око надриписарства, а надриписари су названи „жива рана на шелу адвоката” (слично као и данас). Седма, завршна тачка је била названа „Предлози учесника на овом састанку, који би пали а тичу се угледа, интереса и потреба адвокатског реда”. Између осталог наведено је како неки судови у Војводини не пуштају адвокатске приправнике на кривичне расправе.

Након свега Адвокатска комора у Београду као домаћин је позвала све делегате на вечеру код „Српског краља” у Београду.

I редовна Скупштина Савеза адвокатских комора Краљевине Југославије

Одржана је у Загребу 29. марта 1931. године. Донето је неколико Резолуција које су се тичале адвокатског staleжа и којима је адвокатски положај требао бити регулисан. Међутим, због великог броја Резолуција у стварности није спроведено скоро ништа јер је влада Краљевине Југославије одбила да поступи по њима. За председника у наредном периоду је постављен Иво Политео, председник Адвокатске коморе у Загребу.

II редовна Скупштина Савеза адвокатских комора Краљевине Југославије

Ова Скупштина је одржана 13. јуна 1932. године у Љубљани у дворани хотела „Казина”. Били су присутни представници Адвокатских комора из Београда, Љубљане, Новог Сада, Подгорице, Сплита, Скопља (коју су представљали делегати београдске коморе на основу пуномоћи) и Загреба. Адвокатска комора из Сарајева није послала представника.

Као редовне тачке дневног реда прошле су „Извештај Пословног одбора”, затим „Завршни рачун”, па „Утврђивање прорачуна и доприноса појединих комора”. У четвртој тачки расправљало се о „Општем стању адвокатског staleжа у држави”. Ту је наведено да у држави тренутно има укупно 2.822 адвоката и 574 приправника, односно на отприлике 4.400 становника долази један адвокат. Након тога расправљало се о „Предлогу за промену Закона о адвокатима”, „Закону о судским таксама” и на крају тачка „Разно”. За председника Савеза у наредном периоду изабран је Јанко Жировник из Љубљане.

III редовна Скупштина Савеза адвокатских комора Краљевине Југославије

Ова Скупштина је одржана 2. априла 1933. године у Београду у просторијама Адвокатске коморе у Београду, Кнез Михаилова 33, П. Били су представници свих адвокатских комора осим оних из Сплита (заступао их је др Десница). Осим редовних тачака дневног реда (извештаји, завршни рачуни, итд.) посебно је била интересантна расправа о општем положају адвоката у држави. За председника Савеза за наредни период изабран је Драгутин Јанковић, председник Адвокатске коморе у Београду.

IV редовна Скупштина Савеза адвокатских комора Краљевине Југославије

Одржана је у Новом Саду 27. маја 1934. године. Биле су заступљене све коморе осим Сплитске коју је представљао председник Адвокатске коморе Љубљане, Јанко Жировник. Током Скупштине изнет је податак да је на територији Адвокатске коморе Новог Сада уписано укупно 526 адвоката. Најинтересантнија је била дискусија по приговору Адвокатске коморе из Сплита која је пребацивала Савезу да се током прошле године није довољно залагао да штити интересе адвоката. Било је много жалби да су прилике за адвокате веома тешке, да су намети од стране државе неодрживи (слично као и данас), појаву непоштовања права која су адвокатима дата кроз законе (како бисмо данас рекли — непостојање правне државе), итд. Звучи веома познато па се чини да се много тога од тада па до данас није изменило.

За новог председника Савеза изабран је Стеван Адамовић, председник Адвокатске коморе у Новом Саду. Након тога, нови председник је чланове Скупштине одвео на свечани ручак, затим у Галерију слика и Библиотеку Матице српске. Излет је започео у Сремским Карловцима разгледањем Патријаршијског двора, затим се наставио на Фрушкој гори разгледањем манастира Крушедола.

V редовна Скупштина Савеза адвокатских комора Краљевине Југославије

Дана 26. маја 1935. године Сплит је угостио делегате на V редовној Скупштини Савеза. Били су присутни представници свих комора. На почетку Скупштине одржан је помен погинулом краљу Александру I Ујединитељу. На дневном реду су били углавном извештаји из протеклог периода, а посебну је пажњу изазвала тачка дневног реда под називом „Нова адвокатска тарифа“. За председника је изабран председник Адвокатске коморе у Сплиту — Рикард Бај.

VI редовна Скупштина Савеза адвокатских комора Краљевине Југославије

Ова, шеста по реду редовна Скупштина Савеза, одржана је у Сарајеву 31. маја 1936. године. Биле су присутне све коморе, а делегата је било укупно 34. Најинтересантнија је била расправа о адвокатској тајни и адвокатском имунитету, а све поводом учесталих повреда адвокатских тајни од стране органа државне власти и појаве претресања по списима у адвокатским канцеларијама од стране полиције.

За новог председника Савеза изабран је Нико Андријашевић, председник Адвокатске коморе у Сарајеву. Након Скупштине нови председник је делегате одвео на свечани ручак у хотел „Европа”. Посебан утисак на делегате је оставило разгледање сарајевске Палате правде, која је представљала прву зграду такве врсте у Краљевини.

VII редовна Скупштина Савеза адвокатских комора Краљевине Југославије

Одржана је 16. маја 1937. године у Скопљу у дворани Индустрijske коморе на Тргу краља Петра. Били су присутни сви представници адвокатских комора изузев представника из Адвокатске коморе у Сплиту. У раду ове Скупштине дошло је до једнога инцидента. У једном моменту утврђено је да је на Скупштину дошао, а да се није пријавио, полицијски изасланик, па је због тога Скупштина прекинута. Како се рад по тачкама дневног реда није наставио, то је неколико реферата остало необрађено и делегати су се разишли. До тог момента усвојени су извештаји о раду, а обрађен је само један реферат. Ипак, Скупштина је стигла да изабере председника Адвокатске коморе у Скопљу — Бору Јанковића за председника Савеза у новом периоду.

VIII редовна Скупштина Савеза адвокатских комора Краљевине Југославије

Уз присуство свих адвокатских комора VIII редовна Скупштина Савеза је одржана у Дубровнику (29. мај 1938). Најпре се расправљало о инциденту који се догодио на прошлој Скупштини у Скопљу и објављено је да је добијено задовољење кроз извињење министра правде и председника Конгреса правника где је осуђен поступак органа власти на Скупштини Савеза. Након тога су ишли извештаји о раду и обраде реферата. Најинтересантније је било када се дошло до тачке „Разно” и када се потегло питање права адвоката у вези познатог Закона о заштити државе. Посебно је било много примедби на начин рада који користи полиција приликом поступка према

осумњиченима и притворенима и у вези са тим општим питањем људских и грађанских права. Одмах је из дискусије потекла иницијатива да се тражи амнестирање политичких криваца па је сходно томе сачињена и резолуција.

При избору новог председника Савеза Скупштина је обавештена да председник Адвокатске коморе у Подгорици — Душан Коларовић, није у стању да се прихвати те дужности због слабих саобраћајних веза Подгорице са осталим градовима што би отежало рад Савеза. Стога је предложио да се за председника Савеза у наредном периоду изабере председник Адвокатске коморе у Загребу — Иван Политео, што је и прихваћено.

IX редовна Скупштина Савеза адвокатских комора Краљевине Југославије

Дана 28. маја 1939. године у Загребу је одржана IX Скупштина Савеза. Рад је одмах започет инцидентом јер представници Адвокатске коморе из Подгорице нису дошли изражавајући тиме протест због седме тачке дневног реда која је требала да буде обрађена на Скупштини и по којој је Адвокатска комора у Подгорици губила самосталност. Разлог је био у томе што је Пословни одбор Скупштине Савеза закључио да Адвокатска комора у Подгорици не функционише. У жељи да се то превлада Пословни одбор Савеза је упутио неколико писама у којима је од Подгорице тражио разјашњења, али није добио ниједан одговор. Због тога је и дошло до идеје да се Адвокатска комора у Подгорици као засебна комора укине и њено подручје припоји другој комори. Како је дошло до неких обећања из Подгорице да ће се стање поправити, то је Скупштина одлучила да се за сада не доносе никакве одлуке већ да Пословни одбор према развоју прилика донесе и одговарајућу одлуку. Тако је ова тачка без било каквог решења скинута са дневног реда, а Адвокатска комора у Подгорици је сачувала своју самосталност.

Као и на прошлој Скупштини најинтересантније је било код тачке „Разно” где су се расправљали конкретни проблеми. Тада је изнет податак да на територији Адвокатске коморе у Новом Саду ради укупно 604 адвоката и 381 адвокатски приправник (1938. године било је 581 адвоката и 342 адвокатских приправника).

За председника Савеза у наредном периоду требао је бити изабран председник Адвокатске коморе у Љубљани — Јанко Жировник, али како је Љубљана далеко од средишта власти (Београд) то се Адвокатска комора у Љубљани тога одрекла. Стога је за седиште Савеза у наредном периоду одређен Нови Сад, а за председника Савеза изгласан председник Адвокатске коморе у Новом Саду — Стеван Адамовић.

Након Скупштине у „Градском подруму” је одржан свечани ручак, а сутрадан је требало да се иде на излет на Плитвичка језера. Но због јаке кише од пријављених 40 делегата отишло је само 16.

X редовна Скупштина Савеза адвокатских комора Краљевине Југославије

Последња, X редовна Скупштина Савеза одржана је у Новом Саду дана 12. V 1940. године. Били су присутни сви представници комора. У то време дошло је до преуређења државе тако што је створена Бановина Хрватска са великим степеном аутономије (Уредба од 26. 08. 1939), па се поставило питање статуса адвокатских комора из Загреба и Сплита. Ново државно стање омогућавало је да се Адвокатске коморе из Сплита и Загреба одвоје од Савеза, али је ту дилему пресекао Иво Политео изјавивши да коморе из Сплита и Загреба и даље остају чланови Савеза.

Током даљег рада Скупштине посебно се расправљало о дужини вежби адвокатских приправника. Адвокатска комора из Београда се залагала да се дужина адвокатског приправничког стажа снизи на време од три године, али томе су се успротивиле остале коморе тако да није донета никаква одлука и ова тачка је скинута са дневног реда.

Посебну дискусију је изазвао наступ београдског адвоката Миодрага Поповића који је критиковао Савез због нерада током протеклог периода, али и данашњу Скупштину која је веома лоше припремљена. Радило се о млађем адвокату који је тражио од Савеза да се енергичније заложу за интересе адвоката, међутим у даљем току дискусије старији адвокати су на помало самозадовољавајући начин критиковали наступ Поповића пребацујући му његову младост и необавештеност, те тврдећи да је Савез донео доста добрих закључака, мада (то су признали) скоро ниједан од њих није био спроведен.

На крају за новог председника изабран је председник Адвокатске коморе у Љубљани — Јанко Жировник.

То је била последња Скупштина коју је одржао Савез адвокатских комора Краљевине Југославије јер је већ следеће године II светски рат ушао и у Југославију. Тек 1950. године долази до обнављања рада Савеза, али то је већ било друго време, нови услови и свакако сасвим други људи (веома често не и нови). И поред бројних слабости при раду Савеза несумњиво је да је он показао једну самосталност и независност од државне власти коју каснији (послератни) Савез није имао. Иако се бавио углавном сталешким проблемима, Савез се није устручавао да са својим одлукама зађе и у оне области које ми зовемо „политичким” и да веома храбро постави неке захтеве (попут оног о амнестирању политичких криваца). Оно што је посебно битно јесте то да Савез никада није покушао да укине самосталност појединих комора и да се до краја о томе веома водило рачуна уз пуно поштовање свих оних права која су коморе имале. Осим тога, то се мора напоменути, управо захваљујући радовима тих Скупштина Савеза ми можемо данас да захвалимо за релативну самосталност коју уживамо.

ХРОНИКА

КОПАОНИК, 16. децембар 1995. — Друга катедра *IX* *којаоничке школе природној права („Право на слободу“)* у секцијама „Слобода личности“ и „Слобода мисли и изражавања“ изнела је следеће поруке:

1) Слобода прекида трудноће и њено правно регулисање заслужују да у већој мери него до сада постану предмет пажње правника. Уочено је учесталије разматрање проблема везаних за право на живот нерођеног детета и за права и интересе мушког партнера.

2) Потребно је правно регулисање комплекса новоразвијених репродукционих и хуманогенетичких технологија (вантелесна оплодња, клонирање, стварање хибридних бића и др.). Може се констатовати да у овом домену постоји спремност лекара на сарадњу са правницима.

3) У сузбијању тзв. говора мржње, који је нарочито опасан у средствима јавног информисања, нису довољно искоришћене могућности које пружа важеће право.

4) Са закашњењем се приступило уређивању заштите личности у подручју аутоматске и друге обраде личних података. Актуелни Предлог Закона о заштити података о личности представља добру основу и несумњив корак напред у односу на постојеће стање, мада треба инсистирати и на одређеним побољшањима.

5) За разлику од досадашњег стања, требало би начелно забранити употребу у судском поступку оних доказа који су прибављени повредом права личности, а одступања од забране, као крајње изузетке, прецизно одредити.

6) Заштита личних права тужбом за уклањање (предвиђеном у чл. 199. ЗОО) требало би да буде доступна повређеноме независно од тога да ли је услед повреде личног права наступила и неимовинска штета. Постоји неколико начина да се таква директна заштита личних права постигне и без интервенције законодавца.

* * *

БЕОГРАД, 18. јуни 1996. — Са месец дана закашњења председник СРЈ прогласио је *Закон о амнестији* који је Савезна скупштина, и сама уз несхватљиво одуговлачење, донела 14. и 18. маја 1996. године. Амнестија обухвата ослобођење од кривичног гоњења, ослобођење од извршења казне и брисање осуде за лица која су до 14. децембра 1995. године учинила кривично дело неодазивања позиву и избегавања војне службе из чл. 214. или кривично дело самовољног удаљења и бекства из Војске Југославије, из чл.

217. КЗ СРЈ, осим професионалних војника, одн. активних официра и активних млађих официра.

Закон, наравно, неће бити од помоћи, не само лицима која су до 14. децембра 1995. издржала казну, него и лицима која су време од 14. децембра 1996. као *ultimus terminus*-а опроста, па до 24. јуна 1996. као *ultimus terminus*-а за примену амнестије, провела у притвору или на издржавању казне.

* * *

БЕОГРАД, 21. јуни 1996. — На иницијативу организационог одбора, са проф. др Слободаном Благојевићем на челу, одржана је оснивачка скупштина *Југословенској удружења за теорију, филозофију и социологију права*.

* * *

БЕОГРАД, 25. јуни 1996. — У организацији Фонда за унапређење демократије „Љуба Давидовић“ одржано је саветовање на тему: „Савезна држава Југославије — проблеми и моћна рецења“.

* * *

БЕОГРАД, 4. јули 1996. — Новим Законом о предузећима (Сл. л. СРЈ бр. 29/96. од 26. VI 1996. год.) који је проглашен 19. јуна 1996. год. а на снагу ступио 4. јула 1996. год., установљена су и два нова кривична дела: *лажни биланси* (чл. 437) и *злоупотреба процене* (чл. 438).

Прво кривично дело чини онај ко у предузећу или у другом субјекту пословања сачини лажни биланс којим се утврђује добит или губитак предузећа или којим се утврђује удео сваког члана друштва у добити или губитку у намери прибављања користи себи или другом или у намери да другом нанесе какву штету.

Друго кривично дело чини овлашћени процењивач који злоупотреби своје овлашћење приликом процене имовине предузећа или другог субјекта пословања и на тај начин себи или другом прибави какву корист или другом нанесе какву штету.

За оба кривична дела прописана је казна затвора у трајању од три месеца од пет година.

Овако формулисана кривична дела отварају проблем конекситета са кривичним делима злоупотребе службеног положаја из чл. 242. и фалсификовања службене исправе из чл. 248. КЗ РС, за која су прописане строже или исте санкције.

* * *

БЕОГРАД, 4. јули 1996. — Поводом кривичног поступка против народног посланика и председника Демократске странке, др Зорана Бинђића, оптуженог за кривично дело *повреде угледа Републике Србије или друге републике у СРЈ* (чл. 98. КЗ РС), извршено наводном повредом угледа председника Владе Србије, г. Мирка Марјановића, Први програм Телевизије Србије, у свом централном „Дневнику“, пренео је садржај чланка наредног броја једног провладиног дневног листа, у коме се суду упућују бројне замерке због неефикасности и прихватања доказних предлога одбране. На крају коментара поставља се реторичко питање: шта тек да од суда очекују обични гра-

бани када се брза заштита од клевета не пружа ни самом председнику Владе?

Више од грубог уплићања у рад суда и ауторитативног нарушавања његове независности, што за наше прилике и није ретка појава, изненађује став да у овој држави не треба превише озбиљно рачунати са претпоставком невиности и са једнакошћу пред законом. Јер, ако се ма каква слика о остваривању и заштити права формира на компаративним преимућствима председника Владе, а ова преимућства сматрају нормалном и респектабилном функцијом правосуђа, тада обични грађани, заиста, од суда и закона мало шта могу да очекују. Поготово када се набу у сукобу са било ким изнад себе у управној политичкој хијерархији.

Због злоупотребе овог суђења у политичке сврхе протест државној телевизији упутио је Хелсиншки одбор за заштиту људских права у Србији. Веће за људска права Центра за антиратне акције изразило је наду да суд неће дозволити да постане средство политичке манипулације.

* * *

НОВИ САД, 5. јули 1996. — Управни одбор Адвокатске коморе Војводине одлучио је да у циљу *сузбијања надријисарства* затражи од свих општинских организација адвоката на свом подручју податке о особама које нису адвокати а баве се састављањем исправа, заступањем и другим пословима из делокруга адвоката.

С. Б.

КРИВИЧНО ПРАВО

КРАЈЊА НУЖДА

Не чини кривично дело ко поступајући у крајњој нужди превози унесређено лице (млдб. дете) у болницу и возећи га ради спашавања његовог живота, под утицајем алкохола са 1,5 промила алкохола у крви, брзином од 117 km/h са недовољним притиском ваздуха у предњем и задњем левом точку, што је противно чл. 46 ст. 3 и чл. 164 ст. 1 и чл. 192 ст. 1 ЗООБСН, због битно смањених возачких способности услед наведене концентрације алкохола у крви и техничке неисправности пнеуматика дође до саобраћајне незгоде у којој друго лице (мајка детета) задобије телесне повреде услед којих је наступила њена смрт.

Из образложења

Повреду детета оптужени није скрибио, иста је угрожавала живот детета, јер је постојала могућност да огромни уломци повређене руке прободу неки велики крвни суд на руци детета и тако дође до искрваљења и смрти детета. Дакле, оптужени је возио да би се отклонила истовремена нескривљена опасност за живот повређеног детета, односно у ситуацији када повећана опасност за сигурност других лица у саобраћају и наступела последица није била већа од оног зла које је могло да наступи за живот детета које је превожено. Дакле, наступело зло — смрт мајке

детета — није веће од зла које је могло да наступи — смрт детета — па зато првостепени суд правилно налази да је оптужени деловао у крајњој нужди и закључује да није кривично дело оно које је учињено у крајњој нужди (чл. 10 ст. 1 и 2 КЗЈ) па је правилно поступио када је ослободио оптуженог од оптужбе.

(Пресуда Врховног суда Србије Кж. 72/96. од 23. 04. 1996)

ОЦЕНА ДА ЛИ ЈЕ У ПИТАЊУ ПЕРАДА ДРОГЕ ИЛИ ЊЕНА ПРИПРЕМА ЗА УПОТРЕБУ ЗАВИСИ ОД ПРИРОДЕ КОНКРЕТНЕ ДРОГЕ

Брање, сушење, класификовање, ситњење и млевење *Cannabis sativa* (марихуана) представља прераду дроге у смислу чл. 245 ст. 1 КЗЈ, јер је природа поменуте дроге таква да за довођење сировог материјала у облик подобан за уживање није потребан посебан технолошки процес у смислу примене хемијских реакција, претварање једне материје у другу и слично.

Из образложења

Оптужени К. А. је у више наврата са разних локалитета у околини Новог Сада брао листове и цвет заједно са семеном биљке *Cannabis sativa* L. и доносио их у свој стан који се налази у Новом Саду, у намери да обран биљни материјал користи за сопствене потребе пушењем. У свом стану је поменути биљни материјал осушен, а потом је одвајао семе од листова,

листова ситнио, а један део и млеко, те је на тај начин вршио прерађивање помену-те биљке, доводећи је описаним радњама у онај облик који је потребан да би се могла користити за пушење.

Елеменат кривичног дела за које је оптужени оглашен кривим представља прерађивање опојне дроге. У конкретном случају током поступка је било спорно да ли радње које је оптужени предузео представљају прераду дроге. Суд је већ образложио на основу чега је утврдио да је оптужени вршио сушење, класификацију семена и листова, ситњење и млевање биљног материјала и паковање у одвојене кесе. По мишљењу овог суда управо помену-те радње се у конкретном случају морају сматрати прерађивањем опојне дроге у смислу чл. 245 ст. 1 КЗЈ. Треба имати у виду да је биљка *Cannabis sativa*, популарно звана Индијска конопља или марихуана таква, да се као дрога користи у стању до којег се може доћи без великог прерађивања. Наиме, довољно је да се лист биљке сасуши, а потом измрви и на тај начин постане погодан да се завије у цигарету и попуши. Јасно је да за такву употребу и није потребно неко посебно прерађивање у смислу примене одређених технолошких процеса. Због тога суд сматра да је природа помену-те дроге таква да је њена прерада једноставна и да не захтева никакво велико ни умеће, нити технологију. Оптужени је листове брао, сушио, а потом их, како је суд утврдио класификовао, неке ситнио, а неке чак фино самлеко. Помену-те радње у конкретном случају њему су омогућиле да лист биљке доведе у облик који је погодан да се та биљка ужива као опојна дрога. Због једноставног начина употребе помену-те дроге, није неопходно предузети било шта друго да би се убран материјал припремио за употребу, па помену-те радње оптуженог представљају прераду дроге.

(Пресуда Окружног суда у Новом Саду К-9/95. од 24. 11. 1995. потврђена пресудом Врховног суда Србије Кж. I. 232/96. од. 2. 04. 1996)

Изабрала и приредила
Оливера Будаков
адвокат у Новом Саду

ГРАЂАНСКО ПРАВО

НАДЛЕЖНОСТ СУДИЈЕ ПОЈЕДИНЦА ЗА ДОНОШЕЊЕ ПРИВРЕМЕНЕ МЕРЕ

Привремена мера на основу члана 384. Закона о браку и породичним односима не представља обичну меру обезбеђења која се доноси у току спровођења поступка, већ има далеко већи значај и јаче дејство. Председник првостепеног већа, као судија појединац у оваквим споровима нема овлашћења из члана 312. ЗПП.

Из предмета

У парничном поступку пред Општинским судом у Новом Саду, заступник тужиоца предложио је доношење привремене мере, којом ће суд обавезати туженог, иначе тужиоцевог оца, да до окончања спора плаћа износ од 100 динара месечно на име дејчг издржавања. Првостепени суд је донео привремену меру и обавезао туженог, да тужиоцу до окончања парничног поступка плаћа по 100 динара месечно. Међутим, поводом жалбе заступника туженог Окружни суд у Новом Саду укинуо је првостепено решење и предмет вратио првостепеном суду на поновни поступак. Окружни суд у Новом Саду у другостепеном решењу налази да је првостепено решење незаконито, односно да је донето уз битну повреду одредаба парничног поступка из члана 354, став 2, тачка 1. у вези са чланом 381. ЗПП. Привремена мера у парничним предметима у којима се спори о законском издржавању, по становишту другостепеног суда, мора се заснивати на чињеничном основу и законским одредбама које су по битним тачкама идентичне онима које служе за доношење пресуде по захтеву за издржавање, па стога председник већа у оваквим споровима нема овлашћења из члана 312. ЗПП.

(Пресуда Окружног Суда у Новом Саду ГЖ-1145/95)

Првостепени суд није ни применио одредбу члана 381. ЗПП, јер се ова одредба не односи на састав суда, него на овлашћења другостепеног суда. Иначе, овлашћење за доношење привремене мере регулисано је само одредбом члана 312. ЗПП и разуме се детаљније одредбама Закона о извршном поступку. У извршном поступку, чланом 7. Закона о извршењу, одређено је да одлуке доноси судија појединац. Овлашћење председника већа, односно судије појединца нема ограничења ни у ЗПП, ни у Закону о извршењу, а ни у Закону о браку и породичним односима. Позивање другостепеног суда на одредбу члана 384. Закона о браку и породичним односима заслужује посебан коментар:

Наиме, овом одредбом прописано је да у споровима у којима се по службеној дужности одлучује о децем издржавању суд привремену меру одређује по службеној дужности. Овом одредбом не ограничава се овлашћење председника већа, односно судије појединца да одлучује о привременој мери. Окружни суд у својој одлуци очигледно изједначава појам суда са судским већем. Такво тумачење је резултат погрешног читања цитираних одредаба ЗПП.

Израо, приредио и коментарисао
Зијад Загорчић
адвокат у Новом Саду

КАМАТА КАДА ЈЕ ШТЕТА ДОСУЂЕНА У ПРОЦЕНТИМА

... Жалба основано истиче, да обзиром да је тужиља проценат од вредности возила на име накнаде штете, не припада законска затезна камата. Досуђеним процентом вредности возила тужиља је у потпуности обештећена те је из тих разлога жалба туженог у целисти усвојена.

(Окружни суд Нови Сад Гж. 641/94, Општински суд Нови Сад бр. П. 5988/92)

Овакав став је по нашем мишљењу делимично исправан. Пошто законска затезна камата у себи садржи ревалоризацију (индекс раста цена на мало и законску камату 1,2% на ову основу) повериоцу би требало признати овај део камате од 1,2% што чини 15% на годишњем нивоу што истовремено представља казну за дужника.

РЕВАЛОРИЗАЦИЈА ДОСУЂЕНЕ НАКНАДЕ ШТЕТЕ

... Према одредби чл. 278 ст. 2. 300 тужиља има право на накнаду штете због доцње туженог у плаћању новчане обавезе и то у износу који прелази висину стопе затезне камате досуђене за време доцње до потпуне накнаде штете, која даје могућност валоризације по стопи раста цена на мало према подацима Савезног органа за послове статистике.

Међутим, у функцији затезне камате је и покривање инфлације, раније у незнатном делу а по новом Закону о висини стопе затезне камате (Сл. лист СРЈ 32/93) у целини. Доношењем овог закона висина затезне камате одређена је према стопи раста цена на мало са увећањем од 1,2% месечне па тако израчуната висина стопе затезне камате, дакле, садржи у себи инфлаторни део који је раван висини раста цена на мало и реално позитивни део од 1,2% месечно на стопу раста цена на мало. Надаље, нови динар је уведан 24. 01. 1994. године као ново средство плаћања са одговарајућим покрићем у девизама и злату на потраживања у новим динарима од 24. 01. 1994. до марта исте године нису била подложна инфлацији. За тај период важи прописана законска затезна камата од 15% годишње.

Пошто је у овом случају новчана обавеза настала 27. 12. 1993. год. следи да би тужиља након 03. јула 1993. године имала право само на затезну камату почев од

дана настанка потраживања јер затезна камата покрива инфлацију. Како је у претходном спору већ досуђена законска камата то следи да тужила не може потраживати због обезвређености новчаног потраживања због инфлације јер је ова штета већ покривена досуђеном законском затезном каматом.

(Општински суд Нови Сад П. 5988/92. и Окружни суд Нови Сад бр. Гж. 641/94)

(Одлука из *Билтена Грађанској одељења Ојштинској суда у Новом Саду*, приредила Илона Турановић, коментари Милан Добросављевић)

ПРЕИНАЧЕЊЕ ТУЖБЕНОГ ЗАХТЕВА

На рочишту за главну расправу којем није присуствовала тужена, пуномоћник тужиле је преиначио првобитно постављен захтев за исплату 10.000 DM са законском затезном каматом тако што је преиначеним захтевом тражио 10.000 нових динара са законском затезном каматом од 18. 03. 1991. до исплате.

Одредбом чл. 191 ЗПП је прописано да је преиначење тужбе промена истоветности захтева, повећање постојећег или истицање другог захтева уз постојећи а чл. 190 ст. 7 истог Закона прописује да ако је тужба преиначена на рочишту на коме тужени није присутан, суд ће одложити рочиште и доставити туженом препис записника са тог рочишта.

Пошто је тужени променио истоветност првобитно постављеног захтева, ради се о преиначењу тужбе а суд није поступио у смислу цитиране одредбе ЗПП, већ је на истом рочишту мериторно одлучио: уважена је жалба тужене на основу чл. 369 ЗПП у вези чл. 354 ст. 1 истог Закона и првостепена пресуда је укинута.

(Општински суд Нови Сад П. 9670/93, Окружни суд Нови Сад Гж. 1140/95)

ПОВРАЋАЈ У ПРЕЂАШЊЕ СТАЊЕ

... Наиме, када странка у законском року поднесе предлог за повраћај у пређашње стање суд не може позивом на одредбу чл. 119 ЗПП одбити предлог само ради тога што на рочиште заказано поводом тог предлога странка није приступила већ је дужан да оцени наводе странке и да одлучи о основаности предлога. Смисао чл. 119 ЗПП је у томе да се не може захтевати повраћај у пређашње стање због пропуштања рочишта одређеног поводом предлога за повраћај у пређашње стање. Овај пропис се не може схватити тако да је овим пропуштањем постао недозвољен сам предлог за повраћај у пређашње стање о коме се расправља на рочишту са којим је странка изостала. Изостанак странке не спречава одржавање рочишта заказаног у вези са предлогом за повраћај у пређашње стање.

(Општински суд Нови Сад П. 4954/95, Окружни суд Нови Сад бр. Гж. 2864/95)

Коментар

Чл. 119. ЗПП гласи:

Неће се дозволити повраћај у пређашње стање ако је пропуштен рок за стављање предлога да се дозволи повраћај у пређашње стање, или ако је пропуштено рочиште одређено поводом предлога за повраћај у пређашње стање.

Супротно мишљење цитираној одлуци има др Синиша Трива (*Грађанско процесно право*, Народне новине, Загреб 1972) који каже:

„ПРЕТПОСТАВКЕ ЗА ПОВРАЋАЈ

Да би се ово правно средство могло успјешно употребити, потребно је да се испуне одређене специфичне претпоставке:

.....

4. Да закон изричито не искључује допустивост повраћаја. Повраћај није допуштен због пропуштања рока за стављање приједлога за повраћај и због пропушта-

ња рочишта одређеног у поводу приједлога за повраћај — *restitutio restitutionis non datur* (чл. 108 тада важећег ЗПП идентичан цитираном 119 ЗПП).

Без ове одредбе постојала би могућност да се правомоћност судских одлука доведе у питање неодређени број пута. Интерес правне сигурности тражи да се поступак једном дефинитивно оконча,

макар утврђена правна заштита била резултат материјално незаконите одлуке.”

Додали бисмо да суд у смислу чл. 121. ЗПП није дужан да поводом предлога за повраћај у пређашње стање закаже рочиште ако су чињенице на којима се предлог заснива општепознате.

**Изабрао, приредио и коментарисао
Милан Добросављевић
адвокат у Новом Саду**

СА СЕДНИЦЕ УПРАВНОГ ОДБОРА
одржане 05. 07. 1996. године

1. Узелац Радојка, дипломирани правник, рођена 08. 09. 1953. године, уписује се 05. 07. 1996. године у Именик адвоката Адвокатске коморе Војводине, са седиштем адвокатске канцеларије у Новом Саду, Стевана Дивчина Бабе 11.
2. Бачујков Славко, дипломирани правник, рођен 13. 06. 1931. године, уписује се 05. 07. 1996. године у Именик адвоката Адвокатске коморе Војводине, са седиштем адвокатске канцеларије у Панчеву, Трг краља Петра Првог 3.
3. Продановић Љиљана, дипломирани правник, рођена 20. 11. 1969. године, уписује се 05. 07. 1996. године у Именик адвоката Адвокатске коморе Војводине, са седиштем адвокатске канцеларије у Бечеју, Жарка Зрењанина 2.
4. Брише се из Именика адвокатских приправника Продановић Љиљана, адвокатски приправник код Субаков Милоша, адвоката у Бечеју, са даном 05. 07. 1996. године због уписа у Именик адвоката ове Коморе.
5. Уписује се у Именик адвокатских приправника Адвокатске коморе Војводине у Новом Саду Грчки Миреј, рођена 04. 06. 1972. године, на адвокатско-приправничку вежбу код Грчки Александра, адвоката у Новом Саду, дана 05. 07. 1996. године.
6. Уписује се у Именик адвокатских приправника Адвокатске коморе Војводине у Новом Саду Довијаров Александра, рођена 30. 08. 1966. године, на адвокатско-приправничку вежбу код Никић Јелене, адвоката у Новом Саду, дана 05. 07. 1996. године.
7. Уписује се у Именик адвокатских приправника Адвокатске коморе Војводине у Новом Саду Навратил Слободан, рођен 03. 11. 1946. године, на адвокатско-приправничку вежбу код Павловић Славице, адвоката у Новом Саду, дана 05. 07. 1996. године.
8. Уписује се у Именик адвокатских приправника Адвокатске коморе Војводине у Новом Саду Анђелић Саша, рођен 06. 08. 1970. године, на адвокатско-приправничку вежбу код Сикимић Срђана, адвоката у Новом Саду, дана 05. 07. 1996. године.
9. Условно се уписује у Именик адвокатских приправника Адвокатске коморе Војводине у Новом Саду Андрић Нешко, рођен 29. 05. 1970. године, на адвокатско-приправничку вежбу код Милићев Живкице, адвоката у Зрењанину, са даном давања свечане изјаве.
10. Брише се из Именика адвоката Адвокатске коморе Војводине Бачујков Славко, адвокат у Панчеву, са даном 04. 07. 1996. године, због пензионисања.
11. Брише се из Именика адвоката Адвокатске коморе Војводине Шок Лајош, адвокат у Суботици, са даном 14. 06. 1996. године, на лични захтев. — Сакач Иштван, адвокат у Суботици, одређује се за преузиматеља адвокатске канцеларије Шок Лајоша.

12. Брише се из Именика адвоката Адвокатске коморе Војводине Боснић Живко, адвокат у Панчеву, са даном 01. 07. 1996. године, због пензионисања. — Именовани и након пензионисања задржава чланство у Фонду посмртнине Адвокатске коморе Војводине. — Којић Славко, адвокат у Панчеву, одређује се за преузиматеља адвокатске канцеларије Боснић Живка.

13. Брише се из Именика адвоката Адвокатске коморе Војводине Недић Мирослав, адвокат у Панчеву, са даном 14. 06. 1996. године, услед смрти. — Вучковић Никола, адвокат у Панчеву, одређује се за преузиматеља адвокатске канцеларије Недић Мирослава.

14. Де Негри Карло, адвокат у Суботици, разрешава се дужности преузиматеља адвокатске канцеларија Ленарт Месарош Естер, бившег адвоката у Суботици. — Чизмар Ласло, адвокат у Суботици, одређује се за преузиматеља адвокатске канцеларије Ленарт Месарош Естер.

15. Брише се из Именика адвоката Адвокатске коморе Војводине Просеник Љилана, адвокат у Петроварадину, са даном 30. 06. 1996. године, на лични захтев. — Пантовић Бригита, адвокат у Новом Саду, одређује се за преузиматеља адвокатске канцеларије Просеник Љилане.

16. Брише се из Именика адвоката Адвокатске коморе Војводине Калинић Сузана, адвокат у Суботици, са даном 05. 07. 1996. године, на лични захтев. — Миљачки Стеван, адвокат у Суботици, одређује се за преузиматеља адвокатске канцеларије Калинић Сузана.

17. Брише се из Именика адвоката Адвокатске коморе Војводине Мунчић Крнчевић Мирјана, адвокат у Новом Саду, са даном 15. 07. 1996. године, због заснивања радног односа. — Крнчевић Горан, адвокат у Новом Саду, одређује се за преузиматеља адвокатске канцеларије Мунчић Крнчевић Мирјане.

18. Брише се из Именика адвокатских приправника Адвокатске коморе Војводине Гирић Снежана, адвокатски приправник у Бачкој Паланци, на адвокатско-приправничкој вежби код Иванчић Веселина, адвоката у Бачкој Паланци, са даном 27. 05. 1996. године.

19. Брише се из Именика адвокатских приправника Адвокатске коморе Војводине Цундра Николина, адвокатски приправник у Сремској Митровици, на адвокатско-приправничкој вежби код Милосављевић Мирослава, адвоката у Сремској Митровици, са даном 24. 06. 1996. године.

20. Брише се из Именика адвокатских приправника Адвокатске коморе Војводине Дачић Владана, адвокатски приправник у Новом Саду, на адвокатско-приправничкој вежби код Суботин Милана, адвоката у Новом Саду, са даном 30. 06. 1996. године.

21. Узима се на знање да је Стојановић Гордана, адвокат у Зрењанину, привремено спречена да обавља адвокатску делатност почев од 03. 06. 1996. године, због болести. — Бербаков Зорица, адвокат у Зрењанину, поставља се за привременог заменика Стојановић Гордани, адвокату у Зрењанину.

22. Узима се на знање да је Јефтић Борбе, адвокатски приправник у Иригу, прекинуо адвокатско-приправничку вежбу код Прокић Веронике, адвоката у Иригу, дана 31. 05. 1996. године, те да исту наставља код Шећеров Миомира, адвоката у Новом Саду, дана 01. 06. 1996. године.

23. Узима се на знање да је Грчки Александар, адвокат у Молу, преселио седиште своје адвокатске канцеларије у Нови Сад, Мирослава Антића 3, почев од 27. 06. 1996. године.

24. Узима се на знање да је Сакач Иштван, адвокат у Суботици, преселио седиште своје адвокатске канцеларије у Чантавир, Маршала Тита 5, почев од 01. 06. 1996. године.

25. Узима се на знање да је Чукур Софија, адвокат у Новом Кнежевцу, преселила своју адвокатску канцеларију на адресу Ненада Валчева 12/а, почев од 01. 07. 1996. године.

26. Узима се на знање да је Ковачевић Радислава, адвокат у Инђији, преселила своју адвокатску канцеларију на адресу Војводе Степе 13, почев од 05. 06. 1996. године.

27. Узима се на знање да је Крстић Милаков Љиљана, адвокат у Панчеву, преселила своју адвокатску канцеларију на адресу ЈНА 1, Тржни центар „Трубач“, локал 5, почев од 01. 06. 1996. године.

28. Узима се на знање да је Карико Јосип, адвокат у Новом Саду, преселио своју адвокатску канцеларију на адресу Васе Стајића 20/2, почев од 20. 06. 1996. године.

29. Узима се на знање да је Пајић Бранко, адвокат у Новом Саду, преселио своју адвокатску канцеларију на адресу Булевар Михајла Пупина 28, почев од 24. 06. 1996. године.

30. Узима се на знање да је Главашевић Драго, адвокат у Сремској Митровици, преселио своју адвокатску канцеларију на адресу Краља Петра Првог 89, почев од 08. 07. 1996. године.

31. Одобрава се Уговор о заступању, закључен дана 31. 05. 1996. године између ДД „Златица“ из Падеја, и Латиновић Воја, адвоката у Кикинди.

32. Одобрава се Уговор о заступању, закључен дана 14. 06. 1996. године између д.о.о. „Симеон“ из Зрењанина, и Милићев Живкице, адвоката у Зрењанину.

Управни одбор

Теме „Гласника“ за 1996. годину:
ПРАВНА ДРЖАВА И АДВОКАТУРА (рок за предају радова 1. IX 1996)
ДАНАШЊИ ОБЛИЦИ ДЕЛИКТА МИШЉЕЊА (рок за предају радова 1. X 1996)

Уреднички одбор „Гласника“ моли своје сараднике да текстове за објављивање опреме уважавајући следеће сугестије:

- име, презиме, звање и занимање аутора исписати у левом углу прве странице изнад наслова, у прилозима за рубрике „чланци“ и „расправе“, а за рубрику „прикази“ и остале рубрике, на крају текста;
- радове куцати на пуној хартији само са једне стране листа, са таквим проредом и рубом да на једној страни има око 28 редова са по 60 словних места у реду;
- обим радова не би требало да прелази за чланке 15 страница, за расправе 10 страница, а за приказе и остале прилоге 6 страница;
- речи које треба да буду штампане латиницом, подвући црвеним, а речи које треба да буду штампане курзивом подвући црним или плавим;
- фусноте сврстати по редним бројевима на крају текста, у истом прореду као текст, уз навођење података овим редом: име или иницијал имена и презиме аутора, назив дела или часописа, број књиге или тома (ако постоје), место издавања, година издавања (за часописе број и годиште), број странице (иза скраћенице стр.); ознаку *op. cit.* користити уместо назива дела и места и године издавања када се исто дело поново цитира на прескок, а ознаку *ibid.* када се исто дело цитира узастопно;
- радове треба пописати и уз њих приложити податке о адреси, броју телефона и броју жиро рачуна аутора;
- уз чланке је пожељно приложити сажетак на српском (иза наслова) и енглеском језику (иза завршетка текста), са кључним речима, не дужи од половине једне куцане странице.

ГЛАСНИК
АДВОКАТСКЕ КОМОРЕ ВОЈВОДИНЕ

излази 12 пута годишње
у месечним свескама

Оснивач, власник и издавач: Адвокатска комора Војводине.
Годишња претплата: за земљу 120,00 дин., за иностранство
40 USA долара (жиро-рачун број 45700-678-2-2047
са назнаком „за Гласник“)

Овај број закључен је 15. VII 1996. године.

Према мишљењу Секретаријата за информације
Републике Србије бр. 413-01-412/91-01 од 11. априла
1991. године на ову публикацију плаћа се основни
порез на промет по Тарифном броју 8. став 1. тачка 1.
алинеја 10. Тарифе основног пореза на промет.

Компјутерски слог: Младен Мозетић, ГРАФИЧАР, Нови Сад

Штампа: ГРАФО-ОФСЕТ, Сремска Каменица

